

УДК 355.4.01(470:477)"2014/2022":323.173(477.7)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.06.1469>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014—2022 рр. КРІЗЬ ДОСВІД ЇЇ БЕЗПОСЕРЕДНІХ УЧАСНИКІВ — ВОЇНІВ З ОДЕЩИНИ

Анастасія КІЛАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3360-513X>

аспірантка, Інститут народознавства НАН України,

відділ історичної етнології,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: anastasiakilar@gmail.com

Південь України став бажаним шматком для росії. За зразком окупації Донецької та Луганської областей влада кремля прагнула зробити з Одеси та області так звану «ОНР». З 2014 р. російські загарбники активно поширювали міф про Одесу як відмінний від України регіон. Ці сепаратистські настрої підхопила частина проросійські налаштованих людей в країні. Вони стали інструментом застосування загарбницьких планів кремля. Проте українці Одещини чітко дали зрозуміти: «Одеса — це Україна». Російська влада неодноразово прагнула використати тезу про полінаціональність регіону з метою підживлення сепаратистських настроїв. Дійсно, Одеса, не без допомоги колишньої російської імперії та радянського союзу стала багатонаціональною. Та найцікавіше, що представники різних національностей: які мають громадянство України і які не мають, стали на захист суверенності України у боротьбі з росією. З початком широкомасштабної війни росії проти України російські окупанти знов почали використовувати тезу про багатонаціональність Одещини для виправдання своїх експансіоністських намірів. Це і визначає актуальність нашої теми. *Мета статті* — висвітлити історію воїнів з Одещини, представників різних національностей. *Об'єктом* дослідження є українські воїни, які брали участь в російсько-українській війні з Одещини, а *предметом* — уявлення про їхню роль у формуванні національної ідентичності регіону. *Методологічною основою* дослідження є міждисциплінарний підхід, який суттєво розширює межі дослідницьких перспектив. Ключову роль у вивченні цього питання є усна історія як джерело і метод. *Територія дослідження* охоплює Одеську область. *Хронологічні межі дослідження*: 2014—2015 рр. (перші роки російсько-української війни). *Джерельною базою* роботи стали опубліковані та неопубліковані усноісторичні джерела, матеріали польових досліджень.

Ключові слова: російсько-українська війна, Одеса, воїни, ЗСУ, досвід.

Anastasia KILAR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3360-513X>

Postgraduate student of the Department

of Historical Ethnology,

Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine,

15 Svobody ave., 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: anastasiakilar@gmail.com

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014—2022 THROUGH THE EXPERIENCE OF ITS DIRECT PARTICIPANTS — SOLDIERS FROM ODESSA REGION

The south of Ukraine has become a desirable piece for Russia. Following the example of the occupation of Donetsk and Luhansk regions, the Kremlin authorities sought to make Odesa and the region the so-called «ONR». Since 2014, Russian invaders have been actively spreading the myth of Odesa as a region distinct from Ukraine. These separatist sentiments were picked up by a part of pro-Russian people in the country. They became a tool for the Kremlin's aggressive plans. However, the Ukrainians of Odesa made it clear: «Odesa is Ukraine». The Russian authorities have repeatedly tried to use the thesis about the region's multinationality in order to fuel separatist sentiments. Indeed, Odesa became multinational not without the help of the former Russian Empire and the Soviet Union. But the most interesting thing is that representatives of different nationalities: those who have Ukrainian citizenship and those who do not, stood up for the protection of Ukraine's sovereignty in the fight against Russia. With the beginning of Russia's large-scale war against Ukraine, the Russian occupiers again began to use the thesis of the multinationality of Odesa to justify their expansionist intentions. This determines the relevance of our topic. The purpose of the article is to highlight the stories of soldiers from Odesa, representatives of various nationalities. The object of the study is the Ukrainian soldiers who participated in the Russian-Ukrainian war from Odesa, and the subject is the idea of their role in the formation of the national identity of the region. The methodological basis of the research is an interdisciplinary approach, which significantly expands the boundaries of research perspectives. Oral history as a source and method plays a key role in the study of this issue. The territory of the study covers the Odesa region. Chronological boundaries of the study: 2014—2015 (the first years of the Russian-Ukrainian war). The source base of the work was published and unpublished oral history sources, field research materials.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Odesa, soldiers, Armed Forces, experience.

*«Одеса не окрема від України, не так.
Скоріше, це було ставлення ще за совка.
Ми ніколи себе не сприймали совєцькими
людьми і в совєцькому союзі.
Є «вони», а є «ми» — те, що я казав
на початку. У нас дуже багато
поганого зробив Голодомор»
«Дядя Вова»*

Події Революції Гідності, 2 травня 2014 р. в Одесі, початок російсько-української війни стали точкою неповернення для багатьох українців. Війна змінила життя і долі багатьох людей, показала справжні обличчя, хто відстоює за існування України як незалежної країни, а хто допомагає ворогу нищити її державність та робити частиною росії. Південь України від 1991 р. був об'єктом формування російських міфів та пропаганди. Особливу увагу приділяли Одесі. Історія міста піддавалась різноманітним фальсифікаціям з боку російської влади. Глибоко вкоренився серед росіян, а також частини українців, не здатних до критичного мислення, стереотип, що Одеса — російськомовне місто, багатонаціональне, а самі одесити — окрема національність, відмінна від України. Сепаратистські ідеї щодо Одеси призвели до конфлікту, 2 травня 2014 р. на колону футбольних вболівальників, які вийшли на марш за єдність України в центрі міста, напали проросійськи налаштовані сепаратисти, озброєні вогнепальною зброєю та бітами. Цього дня за російським сценарієм розвитку подій мала утворитися «ОНР», як було з частиною Донецької та Луганської областей. Однак, одесити не дали цьому відбутися. Ця дата стала точкою неповернення до толерантних, дружніх відносин населення Півдня України до росії та «руського мира».

Головна мета статті — висвітлення історій представників різних національностей з Одещини, які стали на захист України з 2014 р.

У розповідях читач зможе знайти для себе відповіді на багато питань: чим Одеса відрізняється від інших регіонів України; чому саме в Одеській області найбільше представників різних національностей та яка користь з цього росії; як насправді ставляться до України і її державності воїни з Одещини; як українське населення співіснує в одному регіоні із проросійськи налаштованими людьми та які перспективи зміни курсу від «Одеса — відокремлений регіон з багатонаціональним населенням» до «Одеса — це Україна».

Методи та методологія охоплює джерельну базу, яка складається з усноїсторичних нарративів, з власних польових матеріалів. Територіальні межі включають Одеську область, хронологічні межі — 2014—2015 роки.

Джерельною базою роботи стали записані авторкою інтерв'ю з українськими воїнами російсько-української війни (з 2014 по 2015 рр.), уродженцями Півдня України, які більшу частину свого життя прожили в Одесі та області. Розповіді бійців охоплюють широке коло тем, зокрема: шлях до війни, події Революції Гідності, 2 травня 2014 р., мотивацію іти воювати, підготовку до війни, побут на фронті, бойовий вишкіл, побратимство, проблеми, з якими доводиться зіштовхуватись в армії, в цивільному житті, в суспільстві. Кожна історія є по-своєму унікальною та важливою для кращого розуміння подій війни, а також особливостей менталітету воїнів Одещини.

У статті використані розповіді корінного одесита Малофєєва Володимира (Дядя Вова); Кілара Юрія, уродженця с. Сухої Балки (Миколаївська область), більшу частину життя прожив в м. Чорноморську Одеської області; Ліхоткіна В'ячеслава, громадянина росії, більшу частину свого життя прожив в м. Чорноморську Одеської області та згодом отримав українське громадянство; Алієва Фахраддіна, уродженця Азербайджану, за національністю турок, більшу частину свого життя прожив в Україні, в м. Чорноморську Одеської області, створив тут сім'ю.

Розповіді були записані авторкою в різний період, з 2016 по 2018 роки. З Кіларем Юрієм проведено два інтерв'ю: перше — 24 січня 2016 р. [1, с. 2—13], друге — 23 травня 2021 р.¹, з Малофєєвим Володимиром інтерв'ю проводили 11 листопада 2018 р.², із Ліхоткіним В'ячеславом — 27 січня 2016 р. [1, с. 13—17], з Алієвим Фахраддіном — 27 січня 2016 р. [1, с. 17—22].

Алієв Фахраддін, 1960 р. н., захищав Україну у складі 28-ї окремої механізованої бригади імені Лицарів Зимового Походу у 2014—2015 рр. та 2022 р. Малофєєв Володимир, 1955 р. н., захищав Укра-

¹ Інтерв'ю записала Кілар А. із Кіларем Юрієм 23 травня 2021 р. у м. Чорноморську Одеської обл.

² Інтерв'ю записала Кілар А. із Малофєєвим Володимиром 11 листопада 2018 р. у м. Одесі.

їну у складі 34-ї окремої мотострілецької бригади у 2014—2015 рр. Ліхоткін В'ячеслав, 1967 р. н., захищав та продовжує захищати Україну у складі 79-ї окремої десантно-штурмова бригади у 2014—2015 рр. та 2022—2023 рр. Кілар Юрій, 1962 р. н., захищав Україну у складі 28-ї окремої механізованої бригади імені Лицарів Зимового Походу у 2014—2015 рр. та 2022 р.

Біографія

Дядя Вова про себе (Іл. 1)

«Народився я у цій хаті 25 грудня 1955 року. Тож вже достатньо старий, щоб можна було подивитися назад і щось оцінити: що зробив, чи чого не зробив. Отаке. Щодо Одеси, центру України: я одесит за народженням, це так можна сказати. Як казав мій батько: «Ми тут з часів скіфів». Отаке. Мати моя з Орловської губернії, народилася в березні 1919 року. Була така губернія, і коли у «Свободі»³ перевіряли і казали: «У тебе ж мати росіянка», а я говорю: «А ти подивись, коли вона народилась і візьми мапу України за 1919-й рік. Так це ж Україна». І тоді я кажу: «ну тоді треба думати, блін, що ти ляпаєш язиком». Ну вот таке. Щодо моєї російської мови, як кажуть деякі...ну от на Майдані ми ж були, у нас в одній казармі були три сотні: Одеська, Кіровоградська і Закарпатська. Ну, у Закарпаття там взагалі інша мова. І, коли у нас кожен вечір була збірка сотників, тобто ми підводили підсумки, ставили задачу на наступну добу і казали: «А як ви там одесити і закарпатці разом?». А я сотникам, Віталік там був такий: «Обнімаємося, та добре, блін, якби не маємо проблем». Щодо національного складу, то добре було видно на самому Майдані. Наприклад, Одеська сотня, ну Фахрад в моїй сотні був, азербайджанець, можна сказати, чи тюрк-месхетинець, не знаю, як краще. Азербайджанець. Поряд з ним спав на одному тюфяку, ви пробачте, у мене вилітають імена з голови, бо контузія дала своє, ім'я на «К» армянське, потім згадаю. Поряд молодий хлопець, ну і Фахраддин, було два росіянина з Пітера, але вони не пересікались, якимось міння-

³ Всеукраїнське об'єднання «Свобода» — українська консервативно-націоналістична партія, зареєстрована в 1995 році, однак діяла з 1991 року. До лютого 2004 року мала назву Соціал-Національна партія України. Лідер партії — Олег Тягнибок.

Іл. 1. Малофеев Володимир (Дядя Вова). URL: <https://suspinne.media/106975-prosavaj-dada-vova-v-odesi-pomer-volonter-ta-veteran-ato-volodimir-malofeev/>

ли друг друга — Саша і Женья. Поряд стояли, поряд билися з мусорами.

Навчався я, ну у школі, а потім пішов працювати. Працював з батьком, так сказати, за сімейним фахом. Бо ми: дід, прадід, батько були пічниками. Печі ми клали. Система кондиціонування в Оперному театрі ще там до революції так званої, що заставили холодне повітря підніматися знизу, — це, за словами мого батька, доклав руки мій прадід. Ясно, що я точно не знаю того. Довго не працював там, пішов навчатися заочно, бо батько і мати були пенсіонерами, батько ще й після війни. Навчався заочно в «ЗНУМ» — народний університет мистецтв, це в Харкові. Спеціальність — фотограф-художник. Працював багато років фотографом. Працював електриком, електронщиком. По електроніці — це була промислова електроніка, це станки ЧПУ, автоматичні лінії. Отаке во. Перед війною працював на великій фірмі, очолював сервісну службу, багато ким був, все, що більш-менш цікаво і за що платили гроші. Але майже все це у житті згодилося, у кінці життя десь щось згодилося. А, про Фахрада, от він мені тоді сказав [про мотивацію піти на війну], я думаю, великі слова: «Перша жінка, двоє дітей українці, друга жінка українка, двоє синів українці, ця земля мені хліб давала, я за неї помирати не буду, я за неї вбивати буду». Це важливо. Отаке.

Ну не те, що актором я працював — другі ролі, масовки, епізоди, то так для підтримання штанив було, щоб не здохнути, щоб щось заробити, щоб було що їсти. Я не можу себе назвати актором, чи щось таке. Да, в багатьох фільмах знявся, і в рекламах знімався. Було. Ну в Міхалкова, курва Міхалкова, блін, ну бо тварюка, і це я йому в очі сказав.

Іл. 2. Передали свої позиції 14-й ОМБр, дорога додому, кінець вересня 2015 року (фото Кілара Юрія)

Це його останній, 2013-й рік... Зараз я Толику за-дзвоню, він все пам'ятає, хоч і після інсульту, але з пам'яттю все добре, там же ми і познайомились. [Я сас ⁴ Слухай, Толику, ти можеш зараз говорити? ... Слухай, у яких фільмах ми з тобою знімалися? У мене взагалі випало щось із мізків це... Ну у цього недоумка російського... Ти ж все пам'ятаєш, мені треба назви просто... А! «Сонячний удар» ... Все, згадав, «Темна кімната», «Пляжна поліція», там, де ми були євреями, в «Архімеді» ще, в «Банді» знімався довго, ще й у «Чорних кішках», де поранений був, перемотаний. Я знав, що ти пам'ятаєш!]. Ну, що, все почула? Це тільки за 2013-й рік. Сподобалось більш всього в «Пляжній поліції», це київська студія, і було дуже приємно працювати. І в Києві, і в Одесі були зйомки. «Сонячний удар» Міхалкова що дав, він дійсно професіонал, курва-курвою, але дійсно професіонал. З багатьма людьми познайомились, як от Толік Бурназакі, наприклад. Він військовий капелан.

В мене є діти, двоє дітей дорослі. 1982-го року. Син та дочка, різниця між ними пів року. Дочка від першого браку, не спілкуємось ми з нею. Вона тут живе. Не спілкуємось, бо в неї сепарські замашки від її мами. Син живе в іншій країні, в Греції, двоє онуків. Привозять онуків. Онуки — то шило в жопі. Ухайдохують, я потім міцно спляю».

Кілар Юрій про своє життя до війни (Іл. 2)

«До п'яти років жив у своєму рідному селі з бабцею і з дедом, а після 5-ти років молоді мої батьки забрали мене в місто Чорноморськ. Тут розбудову-

валось — порт, підприємства. Вони молоді були, динамічні, можемо так казати. Так от сталося, що привезли мене сюди і тут же в цьому місті я вже пішов до школи. Закінчив школу, закінчив інститут. Далі працював. Працював по всьому Радянському союзу. Потім Радянський союз розвалився, я там трошки поміг в 1991-му році, стояв на барикадах біля Білого дому в Москві.

Ну так сталося, так-так. Жив в Москві 10 років. Була перша дружина москвичка, працював в Москві. А потім 1993-го року переїхав назад в місто Чорноморськ, Одесу, продовжив працювати по спеціальності. Десь після 2005-го року зайнявся своїм бізнесом на кінець кінців і став заробляти безпосередньо стільки, скільки я зможу заробити, от стільки я і заробляв. Вже не на зарплатню там, не командіровочні, а вже заробляв.

В армії я не служив. Ми «піджаки». Нас називають у війську «піджаками», бо у нас була військова кафедра в інституті. І ми [вчилися] чотири роки, десь три з половиною роки, чи чотири з половиною роки. Військова кафедра і ми вчилися, получили там, я, наприклад, отримав «командір БЧ-3» — це міноторпедна частина на бойових кораблях. Після закінчення військової кафедри нас відправили на 40 днів чи 45 днів в Севастополь на практику таку. 1983-й, по-моєму, да, 83-й рік. Виходили в море, там в морі є такі полігони, стріляли там, імітували стрільбу. Ну цікаво, цікаво було, да. Те, що кидалося в очі, так — це те, що на кораблі в радянські часи, на військових кораблях основний кістяк з матросів, старшин, офіцерів — це практично були українці. Були росіяни, ну основний кістяк, на який можна було покласти, ну процентів, може, 25% — це були українці. Не в плані кількості, хоча так я не дивився. Ми там з хлопцями майже були однолітками на цих кораблях. Ну, може, ми там трохи старші були. Ну майже однолітками. І тому ми дуже комунікабельно так сходилися, всьо. Це були хлопці з Чорноморська, з Одеси, з Херсона, з Миколаєва, із Запоріжжя. Чому? Бо ми цей клімат переносимо легко — це наш клімат, а інші: їм важко, фізично важко. І в розумовому плані, інтелектуальному українці дуже така нація, це я вже потім по життю бачив, їздив по всьому світу: Азія, Африка, трошки Європи. Був аж до Омська, Нижневартовська, Сибіра, Тайги, отаке. От саме таке, українські хлопці були, дуже гарно сприймали оцю

⁴ Я сас — привітання в грецькій мові.

інформацію, були такі відповідальні, розумні. А в армії, це так здається, що армія там для когось, ну слаборозвиннутих людей чи що, — це неправда. Там техніка складна, за нею треба ретельний підхід, треба засвоїти її і дуже гарно нею користуватись.

Українці природно відрізняються, як і люба нація має свої риси, етнічні риси характеру, мову, відношення один до одного, ну дуже. Це раз повторю, я дуже багато їздив по світу. Да, в нас є, як і у любого народу, як то кажуть, «в родині не без вирока». Я ж там був «піджаком», знову ж таки. Ми як туристи там були на цьому кораблі, на кораблях, бо там два корабля було: на СКР-і і БПК. Українці трималися вкупі, один одного не давали в обиду. І важко було нас образити, українців. Закінчувалось це не на їхню користь, хто там хотів це зробити, ну так м'яко».

Про події Серпневого путчу 1991 року

«Я, скажемо так, коли працював і жив в Москві, я досить таки активний був за демократію, за цю перестройку, але вже тоді було зрозуміло, коли я одружувався, коли направляли по направленню. З інститута дали направлення в трест, який знаходиться, ну, по розподіленню, в Москві. Я взагалі спочатку думав, що це, начебто, один народ, багато в мене було питань з історії, я дуже любив історію в школі, навіть є похвальна грамота по історії, по фізиці. А виникали такі питання, в дитинстві, я от заглядував, був у нас такий підручник «Історія». На одній зі сторінок, як воно називається, коли ти обкладинку відкриваєш і там, по—моєму, на задній частині була мапа Київської Русі. Значить, і так цікаво, і я все шукав, де ж ці руси живуть? А русів там [в Москві] я не бачив, я бачив русів у нас, в Україні. І питання було таке: була величезна Київська Русь і звідки взялись «руські»? Потім якось так... Тоді як такої великої різниці, на той час, як закінчував інститут, такого не було. У мене, наприклад, в мій голові. Але коли от приїхав туди в Москву і поступово, ну досить швидко, впродовж року зрозумів, що ми інші. Це таке відчуття, воно закрадувалось, бо там зовсім інакше люди відносяться один до одного. Там не то, що трошки. Там, начебто, всі живуть однаково: відношення до жінки, відношення до друга, але от якось інакше. У нас от більше, якщо ти вже когось називаєш другом,

то він друг тобі. А там, то таке, чи то ми просто інші люди. Не зважаючи на те, що мова, говірка наша, акцент наш на «г», завжди тебе намагались виправити, коли ти «гекав». І що саме цікаве, там інколи задавали такі питання: «Ви так гекаєте, мабуть, Ви з південної росії» «Ні, я з України». Один раз був у відрядженні ще при Радянському союзу, під Ташкентом, там водородну станцію запускали для нашого бурана, палива, з водню робили. І назад летіли, там дуже довго летіти з Ташкента в Москву, десь 3 години чи 3,5. І рядом сидів, так трошки старше мене мужичок, інтелігентного вигляду, ми так з ним почали спілкуватись і виявилось, що він поляк, але поляк-українець. Хм, так я кажу: «Я тож українець» «А розмовляти українською мовою можете?» «Ну, звісно». І це була моя помилка. Я, коли почав переходити на українську мову, я зрозумів, що я української мови не то, що не знаю, но і не можу нею говорити. Ми подружилися з цим поляком, переписувались, листувались, він мене запрошував і до Польщі. І пропонував, навіть був один момент, коли він мені пропонував в листі, тоді ще мобільних телефонів не було, як зараз.

Це можу там 1985-й—1986-й. Листувались, він запрошував мене в Канаду, почалась перестройка Горбачовська оця от. І було так вільно, ставало вільніше і вільніше. І от він казав, що може зорганізувати переїхати в Канаду жити. На той час я, в принципі, не був проти, але перша дружина була категорично проти. Таке. І я от в Москві активно включився в цю, став цікавитися політикою. Ну, бо було б дивно, коли ти в цьому вирії подій. І от сталося, що якраз цей 1991-й рік, буквально я знаходився з сином на відпочинку тут в Чорноморську, відпустка була. І перед виїздом туди в Москву, бо вже на наступний день треба було туди виходити на роботу. Потяг. Ми збираємося, і тут я бачу по телевізору «Лебедіне озеро». От. Потім бачу оце по телевізору засідання оцих камуняк, напівп'яних, напів якихось, я не знаю, чи то обкурени, чи то п'яні, ну скоріше п'яні. У них обличчя були, як мені здалося, якісь нехороші, якісь сірі, я там по прізвищах толком і забув їх. Можливо, і не треба згадувати, ну їх. Получилось так, що я з сином їду на потязі. Потяг мав приїхати в Москву дуже рано. Був такий спеціальний потяг, який приїжджав десь о 6-й годині ранку, бо о 8-й мені потрібно було бути вже на роботі. І ми з сином виходимо з

потяга на Київському вокзалі, я дивлюсь — стоять танки, БТР-и ⁵, солдати з автоматами, і думаю, що щось коїться незрозуміле. Ну як, зрозуміле, да, але якось я такого не хотів. Це було (сміється) я так музику не замовляв. Привіз я сина додому, поснідав і поїхав на роботу. Приїжджаю на роботу, всі слухають «Радіо точка», ті, хто старші, пам'ятають. І по «Радіо Точка», там ішли заклики Єльцина підтримати, забратися біля Білого дома, захистити демократію, да. Нас в секторі було чоловік 10, підрозділ в науково-дослідному інституті. 10 чоловік, і з них, ну майже всі були за демократію, мало хто був за цих комуняк, такі всі вільнодумці були, да. І тут забігає один в сектор, забігає один комуняка, і давай значить нас «Так, вам всьо, демократам, готуйтесь». Ну, наче нормальна людина, а тут він різко якось помінявся. Тоді я зрозумів, що люди, з якими ти спілкувався, вільно говорив, вони можуть тебе і...шкоду тобі зробити. І він вийшов. Я кажу «Хлопці» — а хлопці були, один там з Воронєва, з Геленджика там, ми всі там в Москві понаєхавшиє. Москва вся понаєхавшая завжди була «Що будемо робити? Або сидіти і чекати, поки до нас прийдуть і кайданки вдінуть, або підемо до Білого дому, що нам там втрачати вже». Пішли. Простояли десь там біля того Білого дома десь дві доби чи три.

Було страшно, ми стояли в останньому очепленні, прям коло стін, там не под'їзди, всьо. Перед нами були ще три очеплення з барикадами. І тренували нас. Ну, якби тренінг такий ішов: народу було багато і ці бувші афганці казали, що нам треба робити, як нам треба один за одного братися за руки, ну такий ланцюжок. І ми там ставали, пробували ставати в ланцюжок. Ну і не пам'ятаю, в котрій годині, це було ночью, ми почули гуркіт танків. Бо танк, він свистить: такий специфічний у нього гуркіт, зі свистом мотор працює. По всім вулицям, а там, по-моєму, декілька вулиць, вони сходяться як промені сонця до цього Білого дома, і по всім вулицям ідуть танки. Да. І нас вишикували, ми стали, взяли за руки один за одного. А заділ був під'їзд, вхід в Білий дім,

⁵ Бронетранспортер (БТР) — бойова броньована колісна або гусенична машина підвищеної прохідності, призначена для транспортування піхоти зі складу механізованих (мотопіхотних, мотострілецьких тощо) підрозділів на полі бою, ведення ними бою з машини та вогневої підтримки їх в період та після спішування.

і з нього виглядує мент, які були менти за Єльцина, там були такі, звідкись вони приїхали спеціально, не з самої Москви. І цей мент був з «сучкою». «Сучка» це ментовський автомат, у мене потом тоже був такий автомат, АКСУ. Ну, і він відкриває, а я бачу, що він з автоматом, і ми тримаємось з хлопцями за руки, а ми ж обеззброєні, у нас зброї ніякої не було, і я кажу: «Мент, ти дай хоч чимось стрільнути, бо що я буду гинути просто так чи що». «Дамо-дамо. Треба буде — дамо». І взяв зачинив двері. Ну, чесно, було страшно, коли ці танки під'їхали, прям майже впритул до Білого дому і зупинились і раптом з танків почали викидати, ну на башні ставити прапори: прапор Литви, України, і ту вже всім стало все зрозуміло, що всьо. Звісна річ, що це там наверху вирішувалось. Ми то що вирішували? Ми були там просто м'ясом, живим гарматним м'ясом.

Ми потом з хлопцями: «Хлопці, ви як?». Чесно кажучи, ноги тоді тремтіли, ми стояли, отак от. Нас там поставили, бо там мало бути багато крові. Ми захистити. Ну, як ми могли захистити? Без зброї. Абсолютно. Ну камінюками кидати. Будеш кидати камінюками, коли на тебе танки стоять і сують автомати. Ну пробачте. Це нереально. Там просто мало бути багато крові, я так зрозумів, для того, щоб там був розголос на весь світ. Там же рядом Москва — ріка. Потом ми вже з хлопцями зібрались, я кажу: «Уявляєте собі, там кровіща, там струмками б зливалось у Москву-ріку». Отак от, це був перший мій такий досвід. Після цього, оце ж розвалився Радянський союз оцеї от.

Да, там ще був такий момент. От цікавий. Син професора, який преподавав в МВТУ ім. Баумана, в нас був Сір'южа Мікулін. Він у нас був в секторі, ми разом товаришували, дуже хороша інтелігентна людина, подружились так от з ним. То він мав, от коли вже після путча, всьо, комуністам дали пінком під сраку, і він мав, його батько влаштував йому виїзд в Штати на якусь конференцію. Ми всі тоді займались науковою роботою, там не проблема була кудись там [переїхати], зв'язки потрібні були. І Сір'южа мав їхати туди, і попросив, щоб я його провів в Шереметьєво. І от я його проводжаю, він практично один, і я от його проводжаю на цей літак. І він починає мені зізнаватись, каже: «Юрій, я більше сюда не повернусь» «Сір'южа, да ти чого, от комуністів нема, демократія, таке життя буде, не пе-

рестройка, все, що ми мріяли» «Не, я добре дуже знаю оцеї народ, ця демократія, це тимчасове явище, яке закончиться».

Я йому не повірив тоді, але от, як виходить. Він сам москаль етнічний, хороша людина, нам їх важко, але ж ми міряємо їх по своїх шаблонах, а москаль знає всередині свого середовища, цього етноса, знають краще, хто вони такі. Тому я вже отак розумію, що Сергій поїхав в Штати недаремно. І оце ж його батько влаштував, ну люди розумні, зробили, як то кажуть «наківали ногами».

Що там не буде демократії, я зрозумів, коли переїхав сюди, це було в 1993-у році. По-моєму, в 1993-му році Єльцин з танків почав стріляти вже по іншим путчистам. Там в 1993-му році були в Москві, спроба знову повернути, як то кажуть, взад. І вони засіли в тому ж самому Білому домі, але Єльцин тоді вже вивів танки і стріляв прям танками, з гармат танкових стріляв по Білому домі. І тоді, вже живучи тут, я сказав собі «Я правильний вибір зробив, що приїхав додому, і Сірбожа Мікулін був правий». От».

Повернення в Україну. Громадянська активність.

«До Ющенка я завжди голосував за «Рух», за Чорновола, ми всією родиною голосували за «Рух». Було багато виборів, і ми постійно ходили на вибори, в парламент, в Раду, за президента. Ну, а от, коли вже прийшов Ющенко, звісна річ, що ми були за Ющенка, розуміли, що Україні треба рухатися в Європу, бо там вже всьо, то вже Московія, то болото. Я б їх не трогав, і знати навіть не хочу після всього цього, але ж вони живуть коло нас, вони сусіди наші, і ми не можемо так... Тому вже з часів Ющенка я почав активно вже встрягати, а чому активно, бо вирішив, що треба переходити на українську мову, ну українською треба розмовляти. В нашому місті, звичайно, це екстрім такий. Але я почав розмовляти українською мовою. Ну получалось.

Це по-різному сприймалось, люди дивувались. Звісно, що ти робиш такий крок в такому місті, хоча тут 70 % українців, з українським корінням. Але це був виклик, в першу чергу, виклик самому собі. Якщо я українець і в мене є своя мова, маю розмовляти українською, бо, коли розмовляєш українською, ти стаєш, ти починаєш навіть думати інакше. Взагалі

це зовсім включається щось інше в тобі, якийсь такий двигатель в кожній людині є, і він якийсь інакше починає, ти починаєш жити якийсь, ти бачиш смисл, сенс в житті. Бачиш шлях, як іти. І це розуміють і москалі. Вони ж це розуміють, тому вони так проти української мови. Були там сутички із—за мови декілька разів, бійки були, ну то таке. І після одної з бійок я зрозумів, що один я не витримаю, важко буде одному. І я побачив, що є така партія «Свобода», мені дуже сподобалась і програма, і все. Спочатку я не хотів туди вступати, спочатку просто підтримував: десь там вийшли помітингувати на якусь ходу, на марш. А потім якийсь так влився і втягнули вони мене туди. Запропонували очолити «Свободу» тут у нашому місті. Я десь півроку, може, навіть і рік, я не погоджувався на це і не хотів я цим займатись. А потім якийсь так, мене завжди обурює така несправедливість. В сусідньому місті у нас, в Білгород-Дністровську чи то спалили, чи намагались спалити офіс «Свободи», а мені пропонували очолити і кажуть, що є люди, які дадуть офіс: «От очолите і у Вас вже буде офіс «Свободи», треба щоб у вас в місті був офіс «Свободи». Я просто не хотів займатись цим, я знав, що не буду до роботи відноситись абияк. Тому знав, що це буде навантаження на бізнес, на час мій вільний, багато на що, але очолив. Десь з 2006-го чи 2007-го року я в «Свободу» пішов, десь через рік чи два очолив «Свободу» [в Чорноморську].

Революція гідності

Дядя Вова про події Майдану (Іл. 3)

«Ну ходив так, я «свободівець», ходив, коли «запрошували» [на Майдан в Одесі]. А в Києві там все було вже зрозуміло. Ну, я же одесит. Як то люблять підкалювати, що я у 5-му поколінні, от будинок навпроти, 37-й, то там флігель мого діда. Отаке. А тут жила мати, і батько вже познайомився і сюди переїхав.

В мого батька 13 років бойових дій. Тобто, це я зараз розумію, що це таке. Ну бойових дій, так. На війні, ну всі були на війні. Ну був в оточенні, ну всі були в оточенні. І, коли я попав в оточення, і тоді зрозумів, що таке бути в оточенні, і на війні. Бо, поки людина сама не спробує, словами це не дійде, це фігня все. Можна щось казати, щось втовкмачувати, ні-

Іл. 3. Малофеев Володимир (по центру). URL: https://patrioty.org.ua/society/odesa-oplakuie-diadiu-vovu-v-shpytali-pomer-vidomyi-volonter-i-veteran-ato-symvol-odeskoho-maidanu-volodymyr-malofieiev-365386.html?fb_comment_id=5017608878313813_5017823444959023

чого воно не дійде. Ну якось отак. І от він мені колись сказав: «Вова, більшого ворога, ніж ця держава, в тебе ніколи не буде». Він мав на увазі совєцький союз. В 1961-му році, коли оці події на Молдаванці були, (запалює сигарету) він мене взяв за руку, я ще малий був. Пішли ми в Дюковський сад, він показав мені, як правильно мусорів живцем спалювати, оце я пам'ятаю, і де то ліжко залізне стояло, це я пам'ятаю, бо такі да, сильні враження. І в школах різних я навчався, всі на Молдаванці. І в усіх школах було, що є «вони» — влада, і є «ми» — люди. І це було навіть у дітей. Наприклад, у нас в школі вчився один хлопець, у нього батько був «мусором». Ми з ним там провчилися років 6 чи 7, в класі навіть не знали, як його звати. «Козел», така клікуха була. Я вже потім узнав, він працював, щось там закінчив, працював в зоопарку, а там «козлом був», по житті. Мусор то не людина. Якщо ти почав співпрацювати з тією владою, ти перестав бути людиною, вибув.

Це вже навіть не як інша порода, це не людина, це інший вид. В мене навіть до них не відраза. В мене...от наприклад, у вас є там якийсь город чи що, от є навоз, ну от він є, можна до нього відноситись з відразою, але ви ж до нього відноситеся як до добрив. От так само я відношусь до мусорів, до всіх цих бувших, це добриво для нашої землі, закопати та й все, забути. Ну от і все. І навчати дітей не вийшло, в них своє життя. Отакє.

Був в октябрі ще на Європейській площі. Там різні партії були. Я поїхав, щось там виступали, і я

пам'ятаю, як тоді сказав Кролик [А. Яценюк]: «Ідемо до Верховної ради», там від Європейської [площі] триста метрів — чотириста. І ми пішли, хоча іти туди, неділя, хто там є. Є мусори, от тоді перший постріл був на всьому цьому Майдані. У мене є фотографія, хтось зняв, мені скинули. І мусор біля мене стрільнув. В Києві. Я аж присів такий, і от ця фотографія є. Я дивлюсь — ржу. І тут же Кролик тоді прибіг: «Ні-ні-ні, ми мирним шляхом». Оця курва раніше послала людей, багато людей, а потім дала задню. Я офіцер, і криваві, і різними колективами, і на гражданці, і на війні, якою я вважаю Майдан. І я розумію, що будь-який керівник не може собі того дозволити, він перестає бути керівником. І з того часу я зрозумів, що це мусор. Отакє. 1 грудня [2013 року] я вже був на Майдані, і вже так по-серйозному, бо тоді з'їхались шото там покричали і розійшлись, хоча тоді я думав, що будемо зносити оцих, хоча я вже розумів, що Янукович, то що він вор, то що він сидів. Він, курва, ще й був другий секретар обкому партії, і він для мене добриво, ніяк по — іншому, і вся його гопкомпанія. Так же як і зараз ці мусора. Ну якось от так от, так що можна сказати, що я єдиний їх противник, і тут задню ніяк включати не можна. Отакє. 1-го грудня приїхав, вже деякі хлопці були, тоді відбили КМДА. Оця перша ніч у КМДА була весела, дуже весела. Потім був Жовтневий [палац], вже у Жовтневому ми організували нашу сотню одеську «Свободи». Потім був Український дім, який віддали тоді Кличку і його «Удару», який він потім віддав знов мусорам. Все це було, все це пам'ятаю. Потім зорганізувалося... Ну, що розуміли «сотня» це не сто людей, це всі добровольці, тобто ти нікого не можеш ні до чого змушувати, ну як, накази сприймають ті, хто хочуть сприймати накази. Якщо до тебе людина приходить і каже: «Мені треба додому», то я кажу: «Давай, коли зможеш — чекаємо». Це все, що йому можна сказати. І в сотні було по-різному, було і 30 чоловік у нас, а було і 800 в нашій сотні. Ну якось от так от. І сформувалося якесь ядро, можна так сказати. Люди приїздили, виїздили. Були такі, що приїхали, побули там тиждень, поїхали, 2—3 дні їх немає — знову приїздять, але вони наші. Багато людей приїздило, як я казав, «ліві». Я одесит, я тоді українською не розмовляв, мій язик, мова моя була одеська. Москалі теж не розуміли геть. І навіть в армії, коли сиділи в палатці: «Шо ти весь такий за

Україну, коли розмовляєш москальською?» «Я розмовляю, щоб ви зрозуміли, українську знаю не настільки». Мова, ну взагалі спілкування на нюансах построєно, можна слово як в англійській, можна сказати «бай», а можна сказати «ба-а-ай» і зовсім різний сенс, ну бо «бай» це як послати, саме так англійські його і сприймають, так же і тут. «Ану скажи щось своєю мовою [одеська говірка]». Ну я як видав хвилини на три, без повтору. І він сидить, жодного слова не зрозумів. От якось так.

Я був раніше просто членом сотні, потім я був сотником одеської сотні «Свободи». Якось от так. Потім вже наприкінці об'єднали три соті. І я був в об'єднаній цій, завідував технічним забезпеченням: хавка і все таке, і технічне забезпечення. Ці три сотні — Одеська, Закарпатська і Кіровоградська області. Ми були всі в одному залі, зал балетний, ми там на підлозі спали на цьому паркеті.

Я був весь час на Майдані. Я повернувся в Одесу перший раз у грудні місяці [2013 рік], бо мені там стало зле, а там хлопець наш АТО побачив зразу наших лікарів, там була досить потужна медична служба. Не досить, а дуже потужна була, і вони сказали: «Немедленно домой, все». Отаке. Я пробув тоді вдома днів 6. Потім повернувся, трохи відійшов, потім вернувся на Майдан, потім знову, і повернувся додому я вранці 19-го лютого [2014 рік].

Оце 18-го почалися бої, я там в них брав участь. І потім... чесно кажучи, це від мене виходило, короче в кожній сотні, я не знаю, чи це зараз треба писати, але у кожній сотні були свої функції на Майдані: хтось ніс охорону, і от з наших, наших трьох сотень. Всі разом, оцей ряд одеський, кіровоградський, закарпатський, але всі разом, молодих хлопців натаскували, вони ходили по дахах і скидували звідти снайперів, снайперські групи.

У всіх був мій телефон, у мене, я обов'язково всіх записував, були списки з телефонами, я міг знайти будь-кого, все це було. Багатьох, що приходили до нас у сотню, я завертав. Коли якась слабінка, краще завернути, бо він може підставити людей, моїх людей, а я перед собою і перед Богом відповідальний. Отаке. Різне було, різне.

На Майдані всі самі зорганізувались. Я, мабуть, не знаю таких слів. Мабуть, не те що відношення друг до друга було, як брати і сестри всі. Я займався багато років туризмом, тренував нашу збірну, і таке

буває у схожій групі десь у поході, коли от ти зробив свою роботу, в тебе є час, ти не ляжеш там курити відпочивати, тут же ідеш допомагати, і це нормально. Я дуже вдячний киянам, оті, що нам допомагали, це було щось дійсно неймовірно, ми дуже різні, одесити і кияни. І так вийшло, там, якщо пам'ятаєте, були такі дерев'яні будиночки, на одному був плакат, ми тоді з Вовкою, моїм напарником, зараз помирає хлопець, тоді приїхали, ні ночувати ніде, от ми приїхали, ми такі два красиві, все, крапка. А там, значить, зателефонувати, кияни свої номери оставляли, що вони приймуть до себе спати. «Ну, давай подзвонимо» «Ну, давай». Вовка говорить: «Давай ти говори, бо гарніше локшину на вуха повішаєш» «Ну давай, гаразд». А у мене голосу тоді не було взагалі, зірвав у нуль я, і я ось таким охриплим починаю спілкуватися з киянкою, і вона каже: «Так, приїзди, ми під'їдемо, заберемо». Просто золоті люди. Вони пенсіонери, вона багато років була геологорозвідувальною в партії, а тоді працювала під час Майдану у ВНЗ у художньому, що на Грушевського, тобто вона дуже за нього переживала. Вона каже: «Там не те, що картин на мільярди, там наша історія». А чоловік її, Вова, художник, прекрасні доньки, навіть після війни я приїжджав, і з Фахрадом [побратим] приїжджав туди до них, чудово приймали, спілкувалися, ну я тоді ще казав, що ми дуже різні. В Одесі ми по—іншому, напевно, думаємо, справді. Тут і сплав нації, і вся фігня. Наприклад, у Києві ти йдеш, тебе можуть обігнати, штовхнути, в Одесі це сприймається, як хамство і тут же летить відповідь. Тобто такого просто не зроблять, ну навіть якщо штовхнув, то вибачився, в Києві це не прийнято. Ну от, наприклад, день у їхній сім'ї починався з того, поперше, вона всю ніч готувала, тобто, борщі, вранці вона везла все це на Майдан, потім вона їхала. Мені просто один день довелося з нею, з Вовою поїздити, вона була за кермом, бо я ж Києва так не знаю, вона знала, де прошмигнути, вона була така спокійна, і доньки її «А, вона ідіотка, вона пішла в таран, на мусорів, її ж могли вбити, у кого вона така». Я кажу: «На себе подивися в дзеркало і побачиш». Тобто молодці, підтримую з ними зв'язок, отаке все. Потім вона заїжджала знімала гроші, потім вона їхала на базар за купувала продукти, знову готувала, увечері вона відвозила знову їжу на Майдан, потім знову на базар за купувала, і вранці ось це ось знову.

Ось так весь день у неї проходив, у їхньої родини, ось це ось було, це приголомшливо, звичайно, просто приголомшливо. Ось, в принципі, перші волонтери, або як їх називати.

Є небайдужі, яким вийти покричати, мабуть, також треба, прапорами помахати. Напевно, це також треба. А є — що роблять, ось їхня родина з тих, що роблять. Я ж уже казав, люди різні, дуже, були такі, що сприймали, навіть сприймали комуністів, совєцьку владу, як людей, скажімо так, що щось можна змінити. Ви ж пам'ятаєте, перші заклики «Стоп Євросоюз і хай той Янукович буде». «Хам» це його [Януковича] тюремне поганяло, отак. Були такі, що розуміли, що треба змінювати. У мене, я вже казав, з дитинства є те, що ми воюватимемо з росією. Це я казав ще років 15—20 тому. Може, тому так відійшов від жінки, від знайомих старих, з якими ходили у походи, з якими один одному допомагали, найбільш близькі люди, тоді всі сміялися, всі стали один одному кумами, я казав ще: «Головне не переплутати, де чия дружина». Дуже дружні стосунки були, і тут ми почали, так компанія розколюватися, хоча дуже теплі відносини так і були, і зараз є. Зараз зустрічаємось, дуже багато нас зв'язує. З деякими ми по різні боки. Це треба розуміти, і це боляче, ну це війна.

На тій стороні є досить мужні люди, але вони — ворог, це треба розуміти. Далеко не всі там наркомани і п'яниці. Є ідейні, але це все одно ворог, його треба вбити. Іншого просто немає шляху, і вони також до нас відносяться. Це все те саме. І у нас є, що ти думаєш, у «Свободі» немає людей, які вважають «А от ми перемажемо, і хто тоді буде у мусорах, якщо ти так проти мусорів?» «Ти забув, як тебе били, як твоїх друзів вбивали, били у Дніпрі, закопували у лісах под Києвом, забув? Чи простив?» Я не простив, ніколи не прощу, це аксіома, отаке. Коли ці перемовини, всі ці суди, я їх, я на них дивлюся лише з однієї точки зору, щоб підійти до ворога ближче і достати ворога ножем, щоб тихо, красиво і швидко, тільки з цієї сторони. Але я розумію, що, якщо я розмовляю з головним мусором у нас, чи з прокурором, чи там з якимось попом московського патріархату, то я на нього дивлюся лише як на мішень для мого ножа, і все. За людину я його ніяк не сприймаю, якось отак. Я розумію: в мене є діти, в мене є онуки. Я хочу, щоб ті спиногризи, які мене ухайдо-

ують до вечора геть, але я хочу, щоб вони до мене приїздили, я можу там до них заїхати, але ну там на місяць, там [в Греції] красиве море, сходити там під воду, бо я і дайвінгом там займався, і мені цікаво, і мені красиво, відпочив там чи ухайдохався з ними, але то не моє життя. Моє життя — коли повертаюсь сюди. Так вийшло, що моє життя в одну сторону, я вибрав свій шлях, я якось з нього звернути... Гроші, ну дехто так заробляє, що казати, є що поїсти сьогодні — ну добре, на завтра є — немає, ну завтра перетерпимо, це таке. Будемо вважати, що я держу пост завтра.

Так, авжеж мені було б приємно полежати на траві з вудкою, щоб там поплавок чи спінінг, навіть гачок можна не чіпляти, посидів, щоб там малий [онука] поряд і все.

Ставлення оточення до мене змінилось після подій Майдану. Так вийшло, що коли ми повернулися з Греції з жінкою, вона поїхала до себе, я до себе. Більше двох років ми просто не спілкувались, взагалі, з аеропорту приїхали, на різні квартири і все. Це після Греції, в Греції трохи там пожив, ну то таке. Взагалі там попутішествовав по Європам багато. В Румунії я опинився на третій день після того, як розстріляли Чаушеску. У Чехословаччині, вірніше у Словаччині я був. Короче, путешествовав.

Да, змінилося ставлення до мене, але... В мене достатньо натхнення, скажемо так. І, мабуть, інформації достатньо, коли хтось розпускає брехню, то просто ту пельку закрити або фактами, слава Богу не доходило ні до рук, ні до ніг, ні до зброї з моїми знайомими. Цього не було, але може бути, бо якщо ворог, і вони зустрінуться, то тут немає якихось заморочок, чи чогось там, бо, на жаль, у нас багато років, якщо не століть вбивали в голову те, що я називаю «Достоевського начитався», що там криваві мальчики, цього немає. Ну, наприклад, я приїхав з фронту у відпустку, зустрівся з племінницею, вона каже: «Подивися, яку я зробила прибудову, туалети, ванна, красиво все» «А скільки ти хлопцям на фронт передала?» «Ну як» «Ось ти розумієш, що в цей твій будинок влітає 8 снарядів і твоєї прибудови і всіх твоїх сусідів більше не буде, і дай Бог, щоб у цей час ти з онуком гуляла десь у парку». Дійсно, деколи приходять такі думки, що, мабуть, для того щоб повернулося щось у головах тут, має прилетіти, одна—дві [ракети] на місто, і у багатьох [змінить-

ся сприйняття війни]...Це, до речі, 2 травня дуже добре показало.

Кілар Юрій про події Майдану

«Брав, звісно, участь у подіях Майдану. Ми ж «свободівці». Ну як сказати, це було пов'язано зі мною. В кожного є своя думка і ніхто тебе не може змусити зробити щось те, що ти не хочеш. Всі там «от ви свободівці, у вас там...». У нас такі само дискусії ідуть, але дискусії в межах...ми всі патріотично [налаштовані], ми всі любимо Україну. Правильно Тягнибок сказав: «Що таке націоналізм? Це величезна любов до своєї Батьківщини».

Це було ще до Революції гідності. Це були марші УПА, дуже потужний марш на день УПА. Я пам'ятаю, люди виходили у вишиванках, в Києві. Ми їздили, тоді ще не було такого, і ми з хлопцями їздили, в мене тут було хлопців чоловік 15 в Чорноморську. В кожного були машини, ми збиралися машинами, скидувалися грошима своїми, збиралися по дві-по три машини бітком набиті, їздили на ті марші. Але вже, коли прийшов Янукович...Якось ми поїхали, був мовний майдан так званий. Майданом важко назвати, коло палацу «Україна». Ми приїхали, там була моцна сутячка, конкретна, да, з цими «космонавтами». Ну і назад вже їдемо ввечері з хлопцями і розмовляєм по дорозі. Що це буде далі? І вже тоді, коли почався мовний майдан і нас конкретно хтіли попресувать «космонавти» ці. Це ці от, не знаю, чи «беркутня» то була чи ні, менти.

А космонавти, бо шоломи блискучі їхні, і їх так космонавтами називали. Це вже було зрозуміло, що просто так це не буде. І я пам'ятаю, це ж довго їхати з Києва, і ми з хлопцями майже всю дорогу розмовляли про майбутнє, про розвиток, як це всьо буде. І прийшли до висновку, що буде війна поміж Україною і Московією, і її не уникнути. Я це пам'ятаю, коли цей мовний майдан був, десь 2010-й чи 2011-й рік, не пам'ятаю точно. І ми зрозуміли, що буде війна, без війни не обійтись. Тобто ми здаватися не будем, а відступати нам кудя, це наша земля, все, буде війна. Ну, а коли почалися ці події, Майдан же був спочатку такий танцювально-розважальний, от. Чесно кажучи, ми от перед побиттям студентів, ми якраз ввечері виїжджали тоді з Майдану з хлопцями. Ну і нічого якби не було такого натяку, що будуть розганяти цих сту-

дентів, цих дітей з цими літніми людьми у вишиванках. Навіть в голову не могло прийти, що таке можливо. І ми на ранок, ночью приїхали додому і на ранок бачимо таке по новинах, що страшно. І я чогось так уявив, що моя доця тоді вчилась вже в університеті. І, якщо б там була моя доця, то що б я їм зробив? От. І мені дуже захотілось помститись цим ментам. Вони образили саме святе для українців — це дітей. І відверто дітей українських, просто українських дітей. Всьо, оце вже було зрозуміло, що вже...

Так, це вже була точка неповернення. Ми тоді знову, хоча це вже ставало важко так часто їздити тудя, а залишатись там на Майдані я не міг постійно, бо є бізнес. Я вибачаюсь, але треба платити і за хату, і за свет, за газ, і за воду, за всьо, і дочці ж треба було там, вона ж вчилась у Львові. Тому я не міг дозволити собі сидіти на Майдані постійно.

Поїздки оплачувались за свій рахунок. Це особиста ініціатива. Інколи бувало там, у нас вже був бусік на нашому депутаті Кіріленке. Павло Кіріленко, я був у нього помічником депутата. Був бусік, на нього вже оформлений. Оце, до речі, нас зімою врятувало, що він оформлений був на нього.

Ми приїжджали в Київ тільки, коли намічалось загострення якесь, або вже йшло таке конкретне протистояння, щоби підсилити нашу «Свободу», людей там на Майдані. І оце ми з'їжджались, і один раз зімою вийшло так, що треба було їхати. Подзвонили, сказали: «Хлопці, треба їхати». Ну все, треба їхати, тільки в нас вже просто грошей немає на бензин. Ми не можемо вже, всьо, ми вже виснажені, і так вже разів п'ять чи шість їздили, всьо ж це за свій рахунок. Я кажу: «Ми на своїх машинах не поїдемо», давайте бус. А за нами слідували.

Ми зрозуміли, що за нами слідували, коли нас зупинили майже посеред траси Одеса — Київ, яка нас там чекала. Чотири машини міліцейських були, слідчий вже був присутній там. Зупинили наш бус, ніби з-за того, що фари не були включені. По-моєму це був січень. Вони якраз прийняли цей закон, що піротехніка, зброя, балаклаву не можна було надіти. А получалось так, що коли ми виїжджали уже в ту поїздку, бо далі ми вже їздили автобусами, щоби не привертати увагу. Якби розсосредотачувались, навіть в автобусі сідали не разом.

Потягами не їздили, чогось потягами не. Хлопці їздили, але ми їздили автобусами. От чого ми зро-

зуміли, що за нами слідували, бо перед виїздом оце останній раз бусіком «свободівським» нашим. Ну на ньому ж не написано, що він «свободівський» бусік. Бусік такий і бусік. Заїхали на заправку, щоб заправити повний бак. Запрявляємось, а з-заді під їжджає якийсь там Lapos з якимись таким отмороженим, нам здавалось, що він дурачок. Стоїмо заправляємось, а він торкається нашого бампера, ну тобто створює ДТП. Виходить: «Ой, хлопці, я тут вас поцарапав» «Та не, ти нас не поцарапав, та відстань ти раді Бога». Бусік такий пошарпаний був, так що одною царапиною більше, одною менше: «Та не, я вас поцарапав» «Да відстань, кажу, раді Бога, іди звідси, ми до тебе без претензій». І собі заправляємось, пішли з'їли по хот-догу та й поїхали. А це нас зупиняють це ж посеред траси «А у вас було ДТП» «Яке ДТП!» «А там на заправке у вас було ДТП» «Хто його оформив це ДТП?» «Ну воно зафіксоване» «Ким зафіксоване?». Всього зрозуміли? Їм треба була причина для зупинки. І вони почали вимагати від нас, щоб ми дали бус для обшуку. Вони стояли з собаками, всьо як полагається, посеред траси. Ну зрозуміло, що треба було шукати і що б вони знайшли. Зрозуміло? Там було багато таких всяких моментів. Та цей Майдан, він не закончився і до цих пір. Оце всьо іде Майдан.

Найбільше на Майдані запам'ятався Ленін. Як вона називається ця площа⁶. Ну звісно, що я не тянув там за мотузку, кран всьо, але ми знову ж таки, стояли в очепленні рука за руку, бо там стояв бусік з ментами. Менти зробили вигляд...їх було набагато менше ніж нас, це «Свобода», ми зорганізувались. Ми тоді стояли будували перші барикади, прям от стояли внутрішні війська чи хто вони, стояли на Банковій, а ми просто демонстративно прям перед їх носом почали збирати барикади. То одразу після була Банкова, це там я тоже приймав участь на Банковій, бо ми вважали, що там внизу на Майдані робити нема шо. Основні події — це там на Банковій, бігали туди-сюда. Менти за нами, потом ми за ментами, потім вони черепаху зробили, потім брущатка пішла. От цей от момент, коли він [Ленін] впав, це

дуже символічно було. Це вже пішов, це вже всьо. От всьо. Або ми, або вони, але ми.

Це після Леніна за нами почали слідувати оце от по месту, підставляти, там такі моменти було, що... Я можу тільки здогадуватись, бо я знаю, що після Революції гідності, там щось якась акція була у нас в Одесі, вже Крим віджали, вкрали, я не називаю це отжим, це просто була крадіжка, пока хазяїна не було в хаті, залізли і вкрали. Москалі тільки так і можуть. Сказати, що з відкритим забралом, чи там взяти як джентльмен, об'явити, кинути перчатку, вони так не роблять ніколи. Були там підстави, були. Я всьо це згадую, але що я це буду говорити».

**2 травня 2014 року,
спроба створити «ОНР», спротив одеситів
Дядя Вова про 2 травня 2014 року (Іл. 4)**

«Ми тоді були на Соборці, а тоді матч був з «Металістом» і «Чорноморець». Ну той, хто болельщик, він знає, як прихильники «Металіста» до «Чорноморця» ставилися, це бійки, я не футбол, мені не цікаво, я можу там з друзями сходити на футбол, але тому що сходити з друзями, а не тому що футбол. Отаке. Багато людей, це вже було після Майдану, на київському Майдані не були. І вони просто не знали, що таке бійки з міліцією, і з сепарами, і у них не було, скажемо так, того натхнення. Не зрозуміли, що це ворог, розуміли, що це поштвхатися, якось отак. І коли почалося, особливо, коли ми вже дізналися, що Івана⁷ уже вбили, то наші хлопці тоді на Дерибасівській тоді...почалося дуже весело. Велика дяка, до речі, самообороні, бо «Свобода» наша трохи інша тактика, всі «свободовці» були 2-го травня, всі сражались, але тактика трохи інша, отаке. А потім почали виходити одесити, не один був прямий постріл, вся Одеса знала про це, і виходили люди і погнали цих сепарів. Дуже погано, я ще тоді ругався на Куліковому матом, коли почали тих козлів [сепаратистів з будинку профспілок] спасати. Я говорю: «Ви спасаєте ворогів. Вони потім прийдуть до вас у хату. Те, що у вас заберуть мозок то інше, але вони будуть убивати ваших дітей,

⁶ Громадський демонтаж пам'ятника Леніну, що містився на перетині вулиці Хрещатик та бульвару Тараса Шевченка. Подія відбулася 8 грудня 2013 року близько 18:00 під час Євромайдану за участі його активістів та представників ВО «Свобода».

⁷ Близько 16 години у місцевих ЗМІ з'явилося повідомлення, що у результаті зіткнень один з представників ультрас помер від вогнепального поранення; також було смертельно поранено десятника «Правого сектора» Ігоря Іванова.

а ви їх жалієте». Зараз я вже багато людей знаю з одеської тусовки патріотичної з різних партій, сперечаюсь, просто розмовляю, цілююся з деякими, бо знаю, що вони зробили під час Майдану, знаю таких, які спасали людей на Майдані. Знаю про канал, був організований Одеса — Київ і скільки з них воювали наших людей, яких просто треба було спасати. Бо віддавати їх до тих врачів, так сказати, це віддати напряму до мусорів. Так вийшло, що я це знав, не всі це знали, але на своїй посаді у мене була трохи більша інформація. Я дуже тим людям вдячний, які зараз в Одесі, ну сперечаємось, ругаємось, сидимо за рюмкою кави і сперечаємось, але я розумію, що це опонент, а не ворог, що з ним можна розмовляти. В нас різні точки зору, і, мабуть, і остануться такими, але це не ворог, це треба розуміти, що не можна сказати, де біле і чорне. Є такі, як у нас на фронті кажуть, сіра зона. Є і такі. А що просто буває, все непросто.

До багатьох одеситів тепер дійшло, до багатьох. По-перше, треба розуміти, що таке одесити, що сама Одеса не є як місто, а як образ життя. Одеса не окрема від України, не так. Скоріше це було ставлення ще за совка. Ми ніколи себе не сприймали совецькими людьми і в совєцькому союзі, є «вони», а є «ми», те, що я казав на початку. У нас дуже багато поганого зробив Голодомор, це треба розуміти ще з тих часів.

Три Голодомори, але найбільше це перший і другий. Всі села, бо Україна була така, конкретна, як кажуть росіяни, кондове. Але майже всі села, ну багато, скажемо так, сіл в Одеській області були на «чорній дощці». У нас же недарма вулицю назвали Якіра⁸ при совках, це ж та курва, яка знищувала українців вщент. Наприклад, села Маяки, Біляївка взагалі перестали існувати. Ми з батьком колись ходили на риболовлю через Маяки повз цвинтар і він мені сказав «Поглянь на дати». А мені було щось років 14—15: «Які дати?». Ну а вже потім, ми ж молоді, ми це не розуміємо. Це треба, навіть якщо

⁸ Якір Йона — радянський військовий діяч, командарм 1-го рангу, учасник встановлення радянської окупаційної влади в Україні, придушував повстанський рух, батько Петра Якіра, радянського дисидента. Після перемоги більшовиків — командувач Українського військового округу, з 1935 року — Київського військового округу. Входить до числа осіб, що підпадають під декомунізацію.

Іл. 4. Малофєєв Володимир (Дядя Вова). URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/24/v-odesi-poproshhalysya-z-veteranom-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-uchasnykom-revolucziyi-gidnosti-volodymytom-malofeyevym/>

молодий, то треба пропустити через себе. Я ще раз кажу — той, хто не був, не зрозуміє. А потім побачив, що там українські фамілії, блін, вони там до 30-х років, а потім почались російські. Ті села були знищені, вщент, взагалі. Як можна вмерти з голоду, живучи на Дністрі? Наведу приклад: у мене, коли тренував нашу збірну, стався прикрий випадок на Півдні України — загинули хлопці молоді, які займались водним туризмом. Бо їх тренер висадив їх на необитаємом острові в дельті Дунаю. І вони загинули, бо не було, що їсти. Я наших хлопців зібрав, і кажу: «Ваші дії, якщо б я висадив вас на необитаємом острові?». Але я же вже навчав хлопців виживанню, і Льошка, капітан команди, підтримували з ним зв'язок, і з його дітьми так дружим, і він каже: «В якому місяці? Ви б мене не змогли зняти з того острова». «Чому?». «Я б в байдарку не помістився». Лягушки, риби, аїр, це типу каміша, вириваєш коріння — це хліб, вже готовий, і місцеві у Маяках, у Біляївці це знають, вони ж вирости [там]. А війська червоні просто оточили і не випускали, поки всі не вмерли. Так от, є дані, я це колував і добре колував по архівах. В Одеську область було завезено 91 ешелон з Білорусі переселенців і 191. От чомусь так легко запам'ятати цифри, з Московії, точніше Уфи, з-під Уфи. Треба розуміти, що там председателі тих голгоспів, коли їм кажуть, що на переселення вони пошлють добрих хазяїв, він же ж не зовсім дурний, він же тоже їсти хоче. Всю бидлоту, вона попала в Одеську область, тому ми маємо під Одесою російськомовні села. Ще більший цей бидлізм був на Донбасі.

Я на війну пішов усвідомлено, я знав, з ким я воюватиму. Я розумів, що я воюю не з московитами, бо не тільки там московити. І я розумів, що я воюю із совком. І той, що в голові, теж. І я розумію, що це можна тільки знищити, ніяк по-іншому.

Кілар Юрій про 2 травня 2014 року

«Ну що, війна це всьо було...Коли от вкрали Крим, зрозуміло, що оце от зараз, коли воно вистріле. От і воно почало вистрілювати, то там, то там. То в Одесі почалось.

Я брав участь у подіях 2 травня. Ну аякже, ну не прям там в Одесі, коло Одеси. Ми вже до 2 травня почали гуртуватись, самооборона, почали створювати блокпости на в'єзде в Одесу. І нам от доручили блокпост там, де паромна переправа [через Сухий лиман], то в нас там був блокпост, і чергування там було. Якраз ми 2 травня заступали, я і хлопці, якраз заступали на чергування в обід, на 12 годин, з 12 години обіду і до 12 години ночі, щось таке. Якраз оці ж події і почались. І ми вже почали з цього блокпоста дзвонити в штаб самооборони: «Нам можна приїхати туди допомогти хлопцям?» «Не, не можете, не покидайте цей блокпост». А з нами було два мента, вони були з автоматами, наші місцеві два мента. «У вашу сторону, кажуть, їдуть два бусіка з тітушками зі сторони Кароліно Бугаза. Ваше завдання, якщо побачите, їх загальмувати, щоб вони призупинились, ми вам на підмогу приїдемо, якщо що, не пропустити їх в Одесу». Нам не можна було в Одесу їхати, там вистачало своїх хлопців, а наше завдання було прикрити зі сторони нашої паромної переправи, щоб туди от не прорвалися оці от тітухани. Мали. Арматуру. В мене була арматура, я нарізав арматуру, десь по метру.

Там на блокпосту нас було чоловік шість чи сім і плюс два мента з автоматами. Я взяв тоді керування на себе, сказав ментам: «Ви зі зброєю. Перше, треба їх заблокувати. Як ми будемо їх блокувати? У вас є автомати, на крайняк стріляєте по кольосах, не даєте їм вийти з автобуса, чи в чому вони будуть, стріляти, убивати не треба, це вже крайня міра. Якщо що, стріляєте по ногах». А хлопцям сказав стати по периметру. Їх, звісна річ, буде більше, ніж нас, але там проблема в тому, що коли ти знаходишся в замкнутому просторі, то вони скомпановано, їм треба вирватись на вулицю. І я хлопцям сказав, ми стає-

мо отак по периметру, якщо що, то арматурою б'єш туди через скло, якщо вони почнуть нахрапом вилазити, то вони мають зрозуміти, що хтось буде пошкоджений, м'яко сказано.

Не було автобуса. Не було. Тітушня, видно, вони просікли, що ми налаштовані. Ясна річ, ми ж перемовляємось по мобільних телефонах. Так що, що тут дивного. Для міліції нема проблем прослухати любий мобільний телефон, абсолютно. Що було далі...Далі 2 травня, оце от ніч. Хлопці приїхали на машинах нас поміняти там в 12 ночі на блокпосту. А вони якраз приймали участь там. Вони нам багато чого розказали. Те, що це були не місцеві. «Ми коли, — каже, — їх погнали: стрілянина. Вони убили наших хлопців, там піднялась брущатка. Тут брущатка зіграла свою роль, бо брущатки було дуже багато і прийшлося їм відступити. Тобто менти розбіглись і почала розбігатись вся тітушня. І ця тітушня почала бігти в сторону цього «КПСС», це не дом профсоюзу. Там колись був обком партії чи що, комуняцька ця будівля. І вони почали бігти туди. І хлопці кажуть: «Ми за ними, а вони біжать і забігають в наші одеські дворики». Наш одеський дворик — це глухий, в ньому вихода нема, ну і...їх там буцькали наші хлопці. Самооборона. Там були багато хто. Свободівці, всі люди, які налаштовані за Україну. З різних організацій, оці наші, як ми їх називаємо, фанати там футбольні. От вони дуже активні були.

Оце ж вони приїхали, і я кажу: «Ану покажи» «Та он-до». Відкривають багажніки, там і біти цих уродов, виродків, біти і щити, якісь і каски. Каже, вони потом після цього будинку профспілок поїхали на 411-ту батарею. А там у них ще був табір оцієї тітушні, там хороший табір був. Там, кажуть, і генератори були, вони були підготовлені дуже харашо, хтось дуже багато грошей туди вложив.

Хотіли створити тут «ОНР». Да-да. Це ж мета була зрозуміла. Так само, як і в Харкові, так само, як і в Запоріжжі, так само як і в Дніпрі. Це вже ми зрозуміли на війні, чому їм тоді не вдалося. От коли ми вже пішли на війну. От як ідуть бойові дії? Бойові дії ідуть, москаль воює під спудом, великими силами. Але, якщо отримує по зубах, то він починає тікати, вот, що саме цікаве. Тобто вони готові убивати, але коли вони отримують гідну відсіч...

Не, вони готові гинути, але от якось немає тої мотивації».

Війна

Алієв Фахраддін про себе і про мотивацію захищати Україну (Іл. 5)

«Я народився в Азербайджані. Після школи вступив до інституту. За напрямком приїхав до Дніпропетровська. Україна. Працював на заводі «Южмаш», наш будівельний завод. Тоді це був надсекретний завод, воєнізований. Потім поїхав, забрали до армії. А після залишився тут в Україні. І таку теплоту, такий затишок знайшов тут в Україні. І я відчував, що я вдома. Це моя Батьківщина та найближчі мої близькі тут, в Україні. Одружився, дружина українка.

Коли в країні спокійно, тоді добре, спокійно живе, працює — це добре. А коли в країні, якщо я вважаю — це моя Батьківщина, і Батьківщина в біді, то це, я вважаю, не по-чоловічому — тікати, сховатися та не захищати. Якщо я вважаю своєю Батьківщиною, то нікому не дам тому, хто зі зброєю прийшов сюди, диктувати, як мені тут жити. Це не буде по-чоловічому. З мого боку — уникати армії, не піти, сховатися — це не чоловіче.

Здебільшого не лише хлопці воюють, а воює вся країна, весь народ України, насамперед українська нація воює. А інші національності просто рівняються на українську націю і просто йдуть успішно захищати. Саме захищати Україну. Бо такої героїчної нації, щиро кажу, дуже рідко. Не те, що рідко, можна сказати, що на Майдані, коли люди без зброї кидалися під кулі, це ніяка нація так не робить. І все одно відстояли Майдан.

Звісно, я вважаю, що кожен має захищати свою землю. І багато таких людей. І такі, які просто бояться зброї, самої війни бояться. Тих людей, я не вважаю, що їх треба брати до армії. Тих людей треба тримати у тилу. Щоб вони у містах були, працювали. В цивільному житті теж потрібні люди, щоби підтримували армію. Кожен має бути патріотом. Ось моя дружина, вона вважається, що була зі мною на війні. Бо щодня вона дуже хвилювалася. Вона хвилювалася, плакала і водночас пишалася мною. Вона казала: «Я пишаюся тобою»».

Кілар Юрій про мотивацію захищати Україну

«Бо я українець, бо я народився українцем, бо діди-прадіди українці, яка може мотивація бути? Це дуже просто, ти українець, напали на твою Бать-

Іл. 5. Алієв Фахраддін (зправа) з побратимом (фото Алієва Фахраддіна)

ківщину. Це все одно, як ти ідеш по вулиці зі своєю матір'ю, або зі своєю донькою, і хтось робить їм шкоду прям при тобі, що ти будеш робити? Ти, як батько, як син, як чоловік, що ти будеш робити? Вот питання! А Україна — це от, моя родина, всьо. Яка мотивація? Всьо! Мотивації тут не треба. Коли ти захищаєш свою Батьківщину, свою землю, свою родину, свою дружину, дітей, онуків, ти ж свій дім, могили своїх дідів і прадідів і пра-пра-прадідів. Я ж знаю всі свої могили, я знаю, з якого я роду і мені є, що втрачати, це моє.

Там [на фронті в інших бійців] була різна мотивація. Але і ті, які не самі прийшли у військкомат, а яких викликали, дуже мало були хлопців, які чи то на госпіталі списався, чи таке, але були такі, були, но не багато. Вот така сама мотивація незалежно від того, ким ти був, хто ти був по життю: тракторист, чи інженер, чи електрик, чи пліточник. Був у нас командир орудія один, в Одесі він був пліточник, дуже хорошо заробляв. Другий там електриком був, бригадіром електриків в Херсоні. (Іл. 6).

Були ті, хто не витримував цього, навіть після того першого по нам обстрілу, да. В бліндажі разведчиков один солдат, як же ж, Артур, командир роти разведчиков цих, хлопці мене витягували до шишарика з блін-

Іл. 6. Юрій Кілар. Район між Мар'їнкою і Докучаєвськом Донецької обл., серпень 2015 (фото Кілара Юрія)

дажа «Всьо, Юрчику, хоть відпочинеш в тому госпіталі». «Відпочину, ага» «А у нас одного солдата треба вже в Чабанку відправляти». «А шо таке?» «Та він он-до забився там в куток бліндажа, труситься, в істеріке». Це один випадок був, а другий випадок — це, коли нам смену вже в 2015-му році, десь в кінці липня нам смену дали. Привезли нам замену, і ми потихеньку вже своїх хлопців почали відпускати, частково п'ять, чи ще там п'ять чоловік на демобілізацію. А цих вчили, звикнути до місцевості, бо ми не знали, чи вони залишаться, чи ні, це вже потом ми узнали, що нас міняє 14-та бригада, і ми всі разом з нашою сменою, всі їдемо назад на Ширлан, їдемо маршем. І там цікаво так получилось, їх привезли десь в обід, а я, в мене чергування було нічне, і тому я спав зранку до обіду, а їх привезли, і командір батареї заходить в мій бліндаж і каже: «Зампотех, іди подивись, там твої арійці приїхали». «Деніс, та ну, достали, які арійці?» «Юра, іди подивись, там капець, у всіх круглі черепа, у всіх русяві, у всіх очі сині». «Та ну». А мені аж стало цікаво. «Ідем, я їх вже пошикував, іди подивись». Я виходю, сонний, іду дивлюсь, і таки арійці, правда: всі русяві, всі світлоокі, у всіх голови круглі. Питаю: «Хлопці, хто звідки?». «Я з села,

20 км від нас, Донецька область». Короче, половина — то Донецька область. Східняки, Луганська і Донецька області. А от ми у них і питаємо [про їх мотивацію]. Деніс каже: «А чога ж ви не прийшли в тому році?». А вони відверто кажуть: «Ми дивились, чим це всьо закончиться, але коли ви вже встали, то і ми прийшли». Ми показали оцей приклад, як це треба робити. Добробати, всі, хто пішли в першу, другу, третю хвилі мобілізації — це був приклад, це був дійсно приклад, а вже четверта, п'ята і шоста [хвили мобілізації] — це вже хлопці повірили. І це нормально, я їх не засуджую, абсолютно. Да, звісно, що нам важко було, да, нам обіцяли, що ми більше 45-ти діб на фронті не будемо, ротація буде.

А у них яка [мотивація росіян воювати в Україні]? Вкрасти? Нажитися? Яка мотивація? Ну, хіба що грабунок. Бо назвати оцю їхню ідею «руський мір» якоюсь ідеєю, там же ж ідеї нема. Там є грабунок: «Граб сусіда, граб його землю». Ну от, що вони зробили з Донецьком, що вони зробили в Донецьку, Луганську, що вони зробили зараз в Криму. Вот, всьо. Що ще?

Ліхоткін В'ячеслав про мотивацію захищати Україну (Іл. 7)

«Я народився в Чорноморську. Більше прожив у росії, я громадянин росії, і досі. Якщо чесно, то дивився телевизор, там пацани воюють, мене це все дістало. Ну ось і пішов. Вийшло так: ще з молодості, коли мене в армію закликали, і я мріяв у десантуру потрапити. Не вийшло. Ну і не вийшло, час минув. Потім дивлюсь по телевизорі — бої йдуть. І думаю: «Блін, як там ці пацани тримаються, я б, напевно, не витримав». Ну й думав, щоб потрапити до аеропорту [Донецький аеропорт]. Ну, ось і здійснилась мрія ідіота. Попадаю у ВДВ та в аеропорт. Ось так ось. Звичайно ж, так [кожен чоловік має служити у війську під час війни]. Кожен чоловік має захищати свою землю, сім'ю. В Донецькому аеропорту був два рази по 15 днів».

Дядя Вова про свій досвід війни. Збори. Ширлан⁹

«Рішив я це, взагалі-то, сразу. То єсть все було ясно, але був такий цирк, що хлопці, які пішли зразу

⁹ Широколанівський військовий полігон

з Майдану, їх тут же кинули до мусорів. А для мене, як для одесита, це було неприйнятно ні при яких [обставинах], просто неможливо, щоб я і мусор були разом і хтось з нас залишився живим. Ну не буває так, геть. Я вирішив іти до Збройних Сил, до ЗСУ. Чотири рази мене посилали різними словами, то казали, що вік завеликий, то ще щось.

Мені було на той момент 58 років. Завеликий вік і все, і «ваша справа вже знищена» і все, що завгодно. Треба ще розуміти, що таке одеські військкомати. Якщо «серп і молот» з Кулікового поля зняли в цьому році, а так висів на фронтоні. Ну потім одесит накрутили, Фахрада тут прописали у мене, і досить впливова людина у нас була, яка, до речі, була і на Майдані. Людина, яка під час Майдану була офіційно доларовим мільйонером. Отаке. Він ще казав: «Давай знімемо для нашої сотні Козацький готель, будемо спати в готелі». А спав поруч з Фахрадом, до речі на тупіку, таке було. Це раз, той, хто не був, не зрозуміє. І коли кажуть, що нам платили [за участь в Революції Гідності], то ми сміємось, але є багато ублюдків, які вірять в це. Отаке. Це помилка і Майдану, і 2-го травня, що ми їх, блін, не доби́ли. Вони зараз знов підняли голови і відкривають рота. І зараз та курва, що є засновником Партії регіонів, деякі його звуть президентом, вона добилася того, чого хотіла. То єсть війна перейшла в окопну, менш інтенсивна, але вчора двоє [загинули] і сьогодні двоє. Отаке.

Перший раз я пішов в марті. То я пішов [у військкомат] перший, пробивався—пробивався, хер пробився. Потім ми з Фахрадом пішли в липні [2014-й рік], по-моєму, ми разом попали. 29-го, здається, призив був. Я приходив до того у військкомат і мене повертали, а потім вийшов закон, що до 60-ти років призив, бо до того було до 50-ти. А тут вийшов новий закон і я вже можу. Якось склалося так, я попав в 28-у бригаду, там був цирк, там посада у мене була — командир взводу радіорелейного і кабельного зв'язку в штабі бригади, ну якийсь отак. Ну і так спілкувалися з хлопцями і один мені сказав: «Я в руських стрелять не буду». «А чого?». Я тоді з ним розмовляв, він знає виключно москальську, короче москалі мене так мало хто розумів. І от я кажу: «Чого?». «А оні наші братя». «Чуєш, капітан, ти зі мною до передка не дойдеш». Ну і на раник «форму здати, всьо здати, навіть труси і носки, і

Іл. 7. Донецький аеропорт, листопад-грудень 2014 року (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

давай». Приїхав у військкомат. Короче, скоро, тиждень побув в 28-й тоді на Ширлані.

В мене форми не було. Коротше, у мене був 62-й розмір, я тримав свою вагу десь 115—120 кг. І це були м'язи, це був не жир, я сальто робив. 58 років, 120 кг і вмів робити сальто, а зганявся на землі, ось таке. Все з цим було гаразд. І не було форми, я ходив тоді по бригаді, з мене сміялись, я ходив у білих шортах, у білій футболці і ось такий ось білий капелюх. Це я ось такий весь ходив класний і підходив до штабу, і стоїть вартовий. Тоді сітки і у всіх питали пароль. Але в мене не питали, я кажу: «Ти чого, пацан. Я йду в громадяни, навіть не у формі, йду до штабу бригади, на секундочку, і ти мене запитуєш». «Ой, дядько Вова, йди, тебе за 2 км видно». Ну, короче, так посміялися.

Я примушував себе не дуже стримуватися. Я взагалі дуже спокійна людина, але іноді не можна стримуватися, ось таке. Нагнали мене, з військкомату ось це, коли я прийшов, мене відправили. То ж я зв'язківцем був, мене відправили до Академії. В Одесі. Мали там нас три місяці вчити, потім сказали місяць, коротше місяця не минуло.

Чому вчили. Значить, спеціальність, ВОС, мені змінили, виходить зампотех, ремонт, експлуатація автомобільного транспорту. І я потрапляю до Кіровограда. Військовий спецназ. Розвідка це само-собою, але ми так як 3-й та 8-й полки це не чиста розвідка. Авжеж виконуємо, коли щось бачимо, пишемо, докладаємо, іноді і є просто завдання з розвідки. Але якщо так дуже в загальному сказати, то диверсанти коротше, когось по-тихому зарізати або вкрати якусь апаратуру. Локальні завдання. Дуже локальні.

До 2014 року я служив в армії. Ну колись я служив срочку в радянській армії, так вийшло, що я слу-

Іл. 8. Малофеев Володимир. URL: https://patrioty.org.ua/society/odesa-oplakuie-diadiu-vovu-v-shpytali-pomer-vidomyi-volonter-i-veteran-ato-symvol-odeskoho-maidanu-volodymyr-malofieiev-365386.html?fb_comment_id=5017608878313813_5017823444959023

жив, також можна назвати спецназом. Але спецназ специфічний, тобто це зв'язок, це ЗАЗ, засекречена апаратура зв'язку. Служив так і зв'язківцем, і начальником апаратної, це таке. А звання офіцерське до мене прийшло потім, мене звільнили у грудні, бо я був добрим бійцем, я був кращим спеціалістом часті, але не мовчазним, скажем так. І після, коли помер тоді міністр оборони Гречка, і призначили, як ми називали тоді «цивільний міністр оборони» Устинова, його перший негласний наказ був «у мирний час бойові ордени не давати». І мені дали перше офіцерське звання, тим більше я був на офіцерській посаді, начальником апаратної був. І, коротше, я у грудні звільнився, а у лютому мене викликали до військомату, сказали «ти офіцер».

В 1977-му, тобто я дуже старий офіцер, і коли мене визвали і сказали, що є представлення на капітана, і я кажу: «ну давайте мені наказ». А мене ці полкани, чуєш, вітають, і я кажу: «А з чим ви мене вітаєте?». «Ну ось представлення...». Коротше, якусь ахінею написали «...привласнити дострокове звання капітана». «Достроково? Я старшим лейтенантом лише пробув 32 роки, це достроково?». Ну, коротше посміялися, у полканів свої проблеми, тобто це треба розуміти, що це ще радянський офіцер, це без варіантів. І щось там поміняти у них в голові це, мабуть, не вийде. Потім нас перейменували у 57-му, завдання трохи помінялося, і вже не показували якимось. Ну, наприклад, у мене в групі ніколи не писали, що «був розвідник», чи «був кулеметник»,

нічого такого не було, було там багато водіїв у мене в один приход. Група, яка виходить, у нас старалися 11 людей. Повар, снайпером у мене був Гена. Він німець за походженням, мав козацький чуб, коли попали, то оголився наголо. У нього була військова спеціальність ремонтник взуття, сапожник, вот таке, снайпер.

Під час навчання зібралася група: від молодшого лейтенанта до капітана другого рангу в одній групі. Капітан другого рангу у нас потім був начальником розвідки, в бригаді разом служили. Дуже різні. Один молодший лейтенант за спеціальністю, так сказати, хоча на гражданці в нього інша спеціальність. Він попав командиром взводу ремроти [ремонтна рота]. Потім перейшов у розвідку у нас у бригаду, і загинув хлопець. І недавно мені дзвонив. Отаке. Але позивний мені правильно назвав, голос інший, у нас інші відносини, не так як він казав, короче левий звонок, блін. Таке є, і це наших хлопцям досі дзвонять.

На війну в 2014 році я збирався наступним чином. Форму я отримав тоді в Академії. До речі, смішно, прийшов на склад: «Який розмір?». «62-й, 5 рост». Ця жінка подивилася на мене, дає 58-й. «А куди ж я його одягну, він же не зійдеться». «Схуднеш». Так і сталося. Тобто коли я прийшов в бригаду, я був у своїй формі, зброя була і все. Техніки майже не було, техніку отримували, як колись казали, з народного господарства. Теж, до речі, такий випадок був: поїхали ми з моїм командиром взводу, я був зам по ружью, можна назвати зампотехом, посада зам з озброєння. Поїхали отримувати, там КамАЗ Шаланда з великим причіпом, приїхали, подивилися, там «дрова». «Ми не беремо, йдіть нафіг». І Борисович, ми друг друга називали чи то по-позивному чи по-батькові, бо так вийшло, що в нас майже всі Сергії. Серьожа — Серьожа — Серьога і навкруги одні Серьогі, а коли вже по батькові, тоді вже розуміли, хто до чого. Хотя був там у нас командир 3-го взводу, капітан. У нього була своя клікуха — Поет. Він писав вірші, кожна стрічка якого закінчувалась словом «мінет». Ми його називали Поет, а він: «Називайте якимось по-іншому», він сам з Придністров'я. (Іл. 8).

Мій позивний був Дядя Вова. Дядя Вова. Це мені дали ще на Майдані. І так вийшло, що я в бригаді зустрів хлопця з нашої сотні, Дімона. Він, до речі,

книгу написав, але дещо лишнього написав, що не треба було писати, але добре, що не все написав. Можу дати так почитати, підтримуємо зв'язок, і з його хлопцями. Багато не можна казати, але Дімон на громадянці, але у нас у всіх зібрані, он лежить, можеш приміряти бронік, каска, все лежить. Постарався, воно там досихає, щоб зібрати, бо у нас рюкзаки майже у всіх стоять. Розумієш, що просто береш і йдеш зараз. Багато хлопців ще зараз воюють, вже в різних бригадах, виконують дещо специфічні завдання, так що про них, мабуть, не треба ще.

*Кілар Юрій про початок війни,
підготовку, збори*

«Я почав ходити. Ми з хлопцями, я хлопцям сказав: «Хлопці, почалась мобілізація...». А! Спочатку я хотів потрапити в добробат. Бо я розумів, що таке армія. Армія, це як сказати. Армія, то вже, коли тебе мобілізують, то ти вже всьо, мінімум рік там. А тут добробат, ну що, поїхав, скільки є сил, стільки і воюєш. Скажемо так. А вийшло так, що я просився в добробат, а мене не хтіли брати. В наш «свободовський». Вони кажуть, старий. Я 1962-го року народження, пішов у 2014-му — 52 роки. Ну якби я себе старим не відчував.

Я пішов у військкомат. Я офіцер, всьо. Прийшов, спочатку не хтіли тоже брати. Бо у мене спеціальність військово—морська. «А нам от треба сухопутчики». А там є така ВУС, називається, військочучотна спеціальність, чи як вона там [ВОС — військово-облікова спеціальність]. В нас, каже, нема такого. А потім один раз привезли мене на Ширлан. Я побачив оце море, море хлопців. Липень, середина липня, спека така, хлопці з усіх областей оцих Чорноморських: Миколаївська, Одеська, Херсонська область. Це нас тільки привезли туди з Чорноморська. І от спека така стоїть, оці намети, в степу, ми на полігоні, спека там під 50 градусів. І хлопці познімали, оце дуже так, знаєш, якби символічно чи що, море голих торсів українських хлопців, і це море колихається. І я так думаю: «О, козачество зібралось. Січ!».

То була середина ж липня. І я думаю: «Ну, кацапи получать по мозгах». Я вже був впевнений, що получать по мозгах. А ти, кого не брали, ну це ж з сел приїжджають хлопці. І їдуть же ж на війну,

десь там хтось п'яний був. Ну оце в дорозі випив, а таких не брали, але ж потом їх привозили, трошки протверезів та й привозили їх знову. І один значить, ну мене то не взяли, проходю, проходю. Бах! «А це хто?». То пройшов, то пройшов, там намети стоять ланцюжком, а там сидить такий один, потом ми познайомились з цим офіцером-майором, каже: «В тебе не та спеціальність, я тебе не візьму». І мене розвернули, я прийшов до свого воєнкома, на вулиці стояв автобус, яким нас привезли. Сів і кажу, ну блін, мені якось... І от дивлюсь, то оцих от п'яних виводять хлопців, а вони сідають і плачуть. Починають плакати, що їх не взяли на війну. «Як же я додому приїду? Що я хлопцям, що я людям скажу?». А потім взяли мене, щось через тиждень. Воєнком мені дзвонить, каже: «Юрій, я їду, всьо, мені сказали, щоб я брав тебе з собою». Оце ж мене забрали, і ще потом одного мого... він потом моїм замполітом був в батареї.

Потрапив у 28 бригаду. Кароче, попав як заступник командір батареї з озброєння, коротко — зампотех. Відповідальний за набої, за гранати, за снаряди, гільзи, вся техніка. Ну і почався полігон, почався вишкіл. Десь місяць чи півтора. Вчили нас... Це називається бойове злагодження, кожен має там виконувати... А війна це ж взагалі, чим ти краще будеш виконувати свої обов'язки, тим живіше будеш. Готували зброю до бою. Величезніша, ну такий уклін волонтерам. Ну це було... Якщо б не волонтери, ми не змогли б виїхати навіть. Вони приїжджали на самий полігон. Допомогали з усім. Всьо, Вот просто всьо. Хіба що тільки снаряди не привозили і зброю. А армія. Що армія, вони розконсервірували оці САУ—шки¹⁰, я був в дивізіоні САУ-шек. Нам їх привозили на тралах, вони не їхали. І ремонт двигателя, ремонт системи охолодження, ну всьо.

На той час входило в твої якісь повноваження, не було питань. Зрозуміло, що воно, якщо брати по закону, то не ми мали б це ремонтувати і не в полі це ремонтується. Але що робити, коли армія розвалена? Розграбована на той час була. Там вся ця техніка... Якщо б не волонтери, ми замовляли запчас-

¹⁰ Самохідна артилерійська установка — артилерійська система на саморухомій базі, яка призначена для безпосереднього вогневого супроводу танків та піхоти в бою, виконання завдань артилерійської підтримки рухомих з'єднань та боротьби з танками противника.

Іл. 9. Передача волонтерки для хлопців, які нас замінили на «Ширлані», листопад 2015 рік (фото Кілара Юрія)

Іл. 10. Донецький аеропорт, листопад-грудень 2014 року (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

тини, інструмент, акумулятори. Я, як зампотех, сам їздив, відпрашувався в увольнительніє за свої гроші, там медні прокладки. От медні прокладки треба на двигатель, а їх там треба дуже багато. Приходиш в ремроту: «Давайте медні прокладки». «Я тобі можу дати дві штуки, і то китайські». «Та мені треба на кожне орудіє різних діаметров, і треба там по 40 прокладок. Ти чого? Як мені зараз ремонтувати?». «Не знаю». Я підходю до командіра дівізіона і кажу: «Так і так, полковник, давай пускай я поїду куплю хоть прокладки». Ну, короче, за свої гроші це всьо робили. (Іл. 9).

Це було ще під час полігону. А «Свобода» як помагали. От у мене вся «Свобода» збиралась, дзвонили: «Юра, що треба?». «Акумулятори треба, шланги високого тиску масляні. Такі патрубки резинові треба, такий-то інструмент треба». Всьо привозили, машинами бусами. Я нашим хлопцям не замовляв нічого з одежі, харчів, бо одежу і харчів навозили стільки... У нас в наметі всьо стояло: макарони, картопля, тушонки, фрукти, овочі, всьо. Ми вивозили навіть.

Полковник наш, командір дівізіона зорганізував машини, і ми вивозили, знайшли дитячий будинок і вивозили тудя, щоб харчі не пропали.

У кожного ж є свої знайомі, у кожного є свої телефони. От мені, наприклад, дзвонив мер нашого міста Хмельнюк: «Що треба?». Я йому кажу: «Валерій Яковлевич, у мене тут шишарик стоїть, шишарик це Газ-66, і гальмівна система просто вся згнила». А там цікава така гальмівна система, і машина така цікава. А якщо ми її не відремонтуємо, то не зможемо їхати. «Так, що ще треба?». «Ну на цей шишарик мені ще треба радіатор». А він там якогось савдеповського року випуску цей шишарик. Хе! Валерій Яковлевич знайшов. Каже: «Юра, еле знайшов». Передали бусіком тудя. Знайшли і радіатор на цей шишарик, старий, но робочий. Дзвонить, каже: «Еле-еле в порту знайшли такий шишарик, з нього зняли і вам передали». Помагали всі, абсолютно всі».

Ліхоткін В'ячеслав про підготовку перед виїздом на фронт. Збори, навчання

«В ідеалі місяці два-три. Я просто не захотів там сидіти, побачив, що немає сенсу. Аватари, бухають, б'ються, що там сидіти. Ну, коли приїжджають на полігон, то розподіляють за спеціальностями, хто там водій БТР, хто стрілець, хто радист, хто мінометник. І ось кожного навчають своєї професії. У нас у 79-й навчали стріляти з будь-якого виду зброї, бо людина має бути взаємозамінною. Тому що мінометника раптом убили, не дай Боже, то ось я маю його замінити. (Іл. 10).

Я мало був на полігоні. А так перед тим, як їхати до зони АТО, то складали присягу. У 79-й, хто не приймав присягу, збирали, читали присягу.

Звісно, хрестик свячений [сім'я давала з собою як оберег]. Форму на полігоні надавали. Ну а так медикаменти брали з собою. Речі якісь. Багато нічого не брали».

Алієв Фахраддін про підготовку, навчання і збори перед виїздом на фронт (Іл. 11)

«Два місяці [були на полігоні]. Два місяці та десять днів. У кожної людини своя посада була і вона мала знати, як це робити. Навідника вчили наводити, заряджаючого вчили заряджати. По спеціальності лише вчили.

Ну, до нас туди з церкви батюшки приїжджали [для посвятити]. Один волонтер приїжджав, батюшка. Щоправда не на позицію, бо обстріл міг бути. Дорогою під'їжджали, ми їх там зустрічали. Зустрічалися з батюшкою. І щоразу, коли з людьми спілкувалися, приємні слова чули.

Усі склали присягу. Я служив під час Союзу, ця присяга вже не рахується. Я прийшов до України, до українського народу і давав українську присягу.

Там протягом 2—3 днів нам говорили що можна їхати. Зібрали все. Одяг нам дали перед від'їздом. Зимові берці, зимовий одяг. Ну, з собою теплий одяг, який міг узяти. І люди нам надсилали теплий одяг. Ні, щиро кажучи, нічого такого [оберегів] не брали. Ми йдемо за правду».

На фронті

Дядя Вова про досвід на фронті

«Зайшли ми з 5-го на 6-те вересня [2014 рік]. Моя група, ми йшли захоплювати працдарм, щоби за нами втягнулася вся бригада. Нас багато було там, кілька рот. Екіпірували нас після Майдану, дружина дуже сильно допомагала, тобто вона тоді з магазину забирала просто всю виручку, не платила ані податків, ані оренди, навіть товар не закуповувала, тобто вони екіпірували мою роту, це реально. Потім вона сказала: «Вибач, магазину хана просто, вже більше не можу». «Добре». Ну, ми вже були щонайменше екіпіровані. Потрібно розуміти, що екіпірування зараз і тоді — це абсолютно різні речі. Тобто такі речі як теплиці¹¹, квадрокоптери, це якісь, ну, просто було нереально.

Усі волонтери привозили, а цього просто не було, навіть не знали. Рацій не було. Штатні були, 193-ті дали, а так, як я колишній зв'язківець, я ж їх знаю чудово. Зібрав хлопців, навчив користуватися, закрив, опечатав їх: «Побачу, що хтось відкриває, пристрелю». «Дядь Вова, чого?» Я цього Поета кличу, а він раніше був артилеристом і кажу: «Сергій, для того, щоб засікти, де включилася рація, мені треба 30—40 секунд. Серьога, ось ти їдеш десь на машині, у тебе ззаду лупиться гармата, тобі передають, де ціль, координати цілі. Скільки тобі треба, щоб пішов перший снаряд?». «Десь півтори хвилини, якщо вона прицільна». «Все, базару немає». Коротше, ці ящики

¹¹ Тепловізори.

Іл. 11. Побратими Алієва Фахраддіна (фото Алієва Фахраддіна)

нам довелося возити із собою, їх дуже активно використовували як столи та табурети. Інших рацій у нас не було, тим більше 193-ті, ті ж, що у росіян, ті самі, що в радянській армії. Це не те, що все прослуховується, це як закричати просто на той бік.

Було таке, що гуляли населеними пунктами, намагалися не заходити, бо це паливо. Гуляли в полях, від Донецька я був, як звідси до Тираспольської площі, тобто 2 км, звичайно, нас не бачили. Ну не бачили, я заявляю з упевненістю, тому що ми живі всі. Справа в тому, що нас іноді кидали, ну коли вже дупа, природно, ми і в окопи йшли, і на блокпости йшли, і воювали. Ну як воювали, це були Майорськ, Курдюмівка, Вуглегірськ, Дебальцеве, Чорнухине, ну от загалом все, тобто це сектор «С»¹², а в сектор «М»¹³ ми практично не спускалися. Були, звичайно, весе-

¹² Сектор «С» — район дій сил АТО в Донецькій області поблизу Дебальцевого під час російсько-української війни (квітень 2014 — 18 лютого 2015). Угруповання сил Сектору «С» діяло в північних районах Донецької області та західних районах Луганської області. В Секторі «С» відбувся ряд боїв проти військ РФ та терористичних організацій. В зоні Сектору «С» протягом літнього наступу сил АТО були звільнені Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Дружківка, Костянтинівка, Дебальцеве. В січні-лютому 2015 в зоні Сектору «С» відбулася найбільша битва того періоду на сході України — Битва за дебальцевський плацдарм. Стратегічне значення Сектору «С» визначалося необхідністю контролю над залізничним транспортним вузлом Дебальцеве, який відіграв ключову роль в залізничному сполученні між Луганськом та Донецьком, що не дозволяло про-російським терористичним угрупованням здійснювати постачання зброї, боєприпасів та іншого забезпечення з росії в Донецьк.

¹³ Сектор «М» (квітень 2014 — 18 грудня 2015) — район дій сил АТО починаючи з весни 2014 року у Донецькій області в районах довкола міста Маріуполь під час російсько-української війни. Сили Сектору «Марі-

лі історії, але це точно не при записі. Тому що, якщо вимкнути, я можу розповісти просто для того, щоб попити кави та посміятися. Ну ось ми йшли, у мене в групі хлопці переважно молоді, тобто десь 35—40 років. Розумієш, що він уже мужик, немає проблем, усі справи, а ми, коли ходили, сухпай не брали, бо сухпай це 1,2 кг, на п'ять днів це 6 кг. А 6 кг це ТМ-ка, танкова міна, так краще взяти з собою міну, більше зробиш веселухи, хоча б для власного задоволення. А брали, хлопці там снікерси брали, «Mars», я брав гематоген, щось пожер, воно попустило, повернувся — нагодують, у нас дуже гарні кухарі були. У нас два кухарі були, вони працювали на громадянці шеф-кухарями у ресторані і в них між собою було таке негласне змагання, хто краще приготує. А бригаді від цього була бомба, клас було! Якщо в мене день народження, і я накривав там галювину, і я підійшов до хлопців у їдальню і сказав: «Пацани, приготуйте мені все». Дещо: одеські страви я сам робив, бо мені так хотілося.

Ми поїхали на Донбас, все це було недалеко від Костянтинівки. Тобто до фронту у нас було ще 12 км. Батальйони «нулі» займали, тобто розтяглися, тоді 93 км перекривала бригада. А ми вже самі, бо є, як тобі сказати, он є зв'язківці, розвідники, сапери, матеріальне забезпечення. Відноситься до рот управління, тобто вони не в батальйонах, вони в самій бригаді, і вже тоді ми виїжджали, або якщо дупа, хоча в армії це називається трохи по-іншому. Ми тоді виїжджали на посилення наших батальйонів, це зрозуміло вже контррозвідка. Туди далеко не щодня прилітало, все ж таки 12 км від передка, але водночас і нам недалеко було їхати.

Ми намагалися 11 людей їздити, тобто максимально. Звісно, тільки добровольці. Старалися ті, хто вже ходив, у кому вже впевнений, хоча були й такі, хто пили. Знову ж таки нюанси. У нас один був, його посада була начальником складу танкового озброєння,

уполь» виконують завдання з оборони міста Маріуполь. В Секторі «Маріуполь» відбувся ряд боїв проти військ РФ та терористичних організацій. Після втрати контролю над містом весною, було проведено АТО в Маріуполі. Перша спроба 6—9 травня зазнала невдачі. 13 червня в ході проведення спецоперації Маріуполь було звільнено від терористів. З кінця серпня-початку вересня розпочалась оборона Маріуполя. 10 лютого українські підрозділи в ході наступу відсунули лінію фронту від Маріуполя та звільнили декілька населених пунктів.

щось таке, хоча в нас не було танкової зброї, розумієш? Але він начальник складу, Валентин, прапорщик. Кулеметник, маленький такий, він колись кулемет ставив, вони одного зросту були. Як він носив? Хрін його знає. З ДАПу¹⁴ він вийшов, сильно він у ДАПі отримав, сильно. І ось цей Валентин виходив звідти пішки з кулеметом з МТ-ЛБ-шки¹⁵, і в нас не було тоді такої назви «мотолига», ми не знали такого, ось цього «4.5.0.»¹⁶ теж у нас не було. Інакше якось говорили, тобто не було цих проблем. Іноді там «+», у нас не було «+», у нас було «прийнято». Нюанси такі якісь були. І ось він [Валентин] вийшов із ДАПа за дві доби, йшов сам із цим кулеметом, приніс. Йому ще зробили втик, чому коробка не витяг. Я вже ходив там у штаб, і говорив різні слова тим, хто намагався йому втик зробити. Воював нормально, відмінний кулеметник, приходиться «у гівно», що усикався, розумієш, було. Всі люди різні. Все було, по-різному.

Ну у нас одні бухали. Ми що зробили, у бригаді почали вже сміятись, викопали щілини, біля самої бригади, біля наметів, що коли прилітає, щоб туди пірнати. Ну, хто копатиме, у всіх своя робота є весь час, там же не лежиш, такого ж не буває. Так, коли повертаєшся, то намагалися хоча б добу—дві не чіпати. Людина повинна від'їстися, відлежати. Все, вона навіть грубку в наметі не топила. Ось лежи, відпочивай, не за наказом. Ось якось так ось воно встоялося, хрін його знає. І один Макс, теж бухарі, він ніколи нікуди не ходив, він дурень сам по собі. Всі думали, що він дурень, а потім я дізнався, що він у 90-ті роки тримав два магазини. Тобто він домовлявся з податковою, він дурень був там, де йому треба було бути дурнем. Всі люди різні. Я його вмовив викопати бліндаж для того, щоб у разі чого ми могли туди пірнути, щоб люди залишилися живими. «Що таке бліндаж?». «Погріб рий, худоба!». Вирив він льох, і більше того, ось дурень дурнем «Давайте зробимо лазню?». «Хто?». «Ну ось Макс». Я кажу: «Валентине, є зальот?». «Є!». «Вперед, Макс у допомогу». Коротше штрафників набрали, давай робити лазеньку. Так от цей дурень Макс керував, так би мовити, хоч він там

¹⁴ Донецький аеропорт.

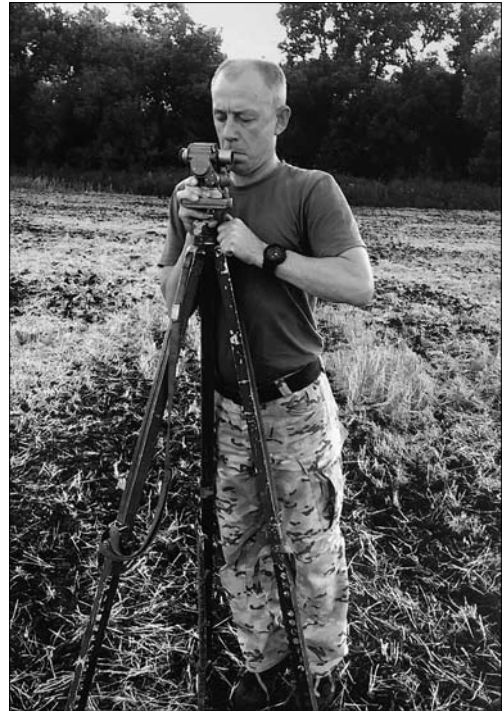
¹⁵ МТ-ЛБ — радянський, український плавучий бронетранспортер.

¹⁶ У військовому слензі означає «все спокійно».

старшина за званням. А, як він отримав старшину, строкову службу колись, з першого дня був каптером, і йому ці звання капали—капали, і так він став. А ще він каже: «Як мені стати офіцером?», я кажу: «Макс, я можу вдарити тебе ногою в обличчя і носитимеш гордо, як офіцерський погон». «Ні». «Ну ось тоді йди копай туалет». Ну тому, що шалений просто. Так ось вони за два дні зробили лазню, і міряв усі ці відстані сокирою. Ось ти вмєш порахувати всі кути, маючи в руках шматок дерева? Ті руки на сокирах розлітаються. Він відразу бере поліно з акації, розрубє і робить ручку, жодна ручка, що він зробив, жодна не розлетілася. Тож дурні — ті, хто його дурнем вважав. І парилка в нас була, баня з парилкою, і з душевим відділенням, з гарячою водою.

Те, що він дурня включав для того, щоб там його... Оборону треба було займати, я кажу: «Макс, ось твоя точка, ось твій сектор обстрілу, викопаєш тут окопчик, зробиш підходи та уходи». Коротше, лінію оборони копали: «А як це? Як це?». «Так, ніби в тебе вже летить, зрозумів?». «Зрозумів». Викопав там, зараза, таку яму, що туди страшно було стрибати, але не в цьому річ, розумієш? Люди різні, зовсім різні. А тоді ж ось це ж, зробили роботу, пацани молоді, йдемо в село, пацани кажуть: «Дядьку Воово, давайте зайдемо в магазин, це начебто наша територія?». Карт не було, я як командир ДРГ¹⁷, воював за картами автомобільних доріг України, які я купив у кіоску «Союздрук» у Костянтинівці. Вона в мене досі валяється. Ти можеш собі це уявити? Мені карти генштабівські надіслали з Одеси «свободівці». Ти можеш собі уявити? У штабі, коли впізнали: «Покажи, блін» — опа, мітки збігаються, мітки засекречені, пісець! Координатна сітка — «Де ти взяв її?». «В Одесі». Вони офігелі: «У вас що, все є?». Я, коли сфотографував, як у нас зброєю торгують на Староконному, тут, квартал вище, вони — «Шо, отак ось лежить на землі і продає?». «Так». Тобто ржачка. Ось таке. І коли йшли:

¹⁷ Диверсійно-розвідувальна група (ДРГ) — підрозділ спеціального призначення, що використовується для розвідки та диверсій у тилу противника у военний і передвоенний час з метою дезорганізації тилових установ, знищення або тимчасового виведення з ладу найважливіших промислових підприємств, військових об'єктів, транспорту, зв'язку, а також збору інформації про супротивника. Належить до невеликих підрозділів.

Іл. 12. «Штатні бусолісти вчать свого зампотеха працювати з бусоллю», серпень 2015 рік (фото Кілара Юрія)

«Ну давай, давай», звичайно, заходимо, там люди стоять. Коротше ті люди до стінки, ну я тобі скажу, коли ми гуляємо в полях, від нас є чогось шарахнутися, ми обвішані, як востанне, коли йдеш. Зрозуміло, що без черги, Псих набирає те й те, на кульок склала [продавчиня], подає йому, він каже: «Скільки?». «Не-не-не». «Ми не росіяни, ми українці». Російською говорили, Дімон то він суржиком, Псих російською, Борзов Серьога по-українськи розмовляв, тобто різні. «Скільки? Ми заплатимо», а вона каже, сума безглузда якась. Він так раз у вітрину, а там усі ціни в рублях. «Ти шо коза драна, ми не відступаємо, ми наступаємо, я завтра прийду, щоби все в гривнях було». «Так-так-так», він з нею розраховується, Дімон заскакує, Псих до нього: «Тікаємо! Ми у Ростовській області». Сука, ми бігли, я старий хер біг. Борзов так не бігав. Ти уявляєш собі, взяти ДРГ у Росії? Це паливо, блін, очманіти. Як молодий бігав, блін. Він встиг розрахуватись, але той пакет не взяв».

Кілар Юрій про досвід на фронті

«Ми в населених пунктах не були, ми були поміж населеними пунктами. Наше завдання нашої батареї це тримати від Мар'їнки до Докучаєвська. 18 км. (Іл. 12)

Ну там же у кожного було своє чергування. Ну якщо там немає стрільб чи завдань якихось, перекатів і т. д., то у кожного є свій розклад. Офіцер, ну солдати всі на своїх постах, офіцери обов'язково має бути там офіцер старший. І у нас по радії перевіряли кожен де сидить в своєї засідці, дивиться що як до чого там. Ну, в основному ночью стріляли. Днём вони не дуже. Ну, а вночі да, починалось. Ночью у нас сама робота починалась. Ну от ми ніч проводили, раз тільки починають обстрілювати наші блокпости і ми без дозволу не можемо же стріляти. У нас там такий калібр, вибух такий, як у атомної бомби. Так що ми не можемо кудись від себе хоча б один снаряд запустити. Нам треба обов'язково КСП, контрольно спостережний пункт. Він нам давав координати, ми наводились зразу на ці координати і чекали дозволу стрільби. Коли був дозвіл — стріляли. Стрільнули і одразу перекотились, ну щоб не попасти під ответку. Вистрелили десь 10 снарядів, раз і орудіє яке вистрілило. Має перекотитись десь на кілометр, бо інакше влетить ответка, ну може полетіти. У нас класний був командір, я його дуже поважаю, він навчив нас перекочуватись, маневрувати. Я його назвав за то Степовим Вовком. Нас практично не могли зловити.

Дякували один одному [за успішні бої], гасла не можна було кричати. Був там один класний хлопчина, вони там всі були класні, але один хлопчина, Сашко, ну я вже був в госпіталі, мені вже розказував Деніс, то він попав, він командір орудія, попав на госпіталь, а він був заряджаючим, ну хлопчина такий грамотний. З Миколаєва. Він став командіром орудія. Ну зимою було дуже активно, дуже гаряче було зимою і вони получили цілі всьо, того хлопчину поставили командіром орудія. Він там провірив його, прийняли у нього, грубо кажучи, іспит. І був такий момент, цей момент був цікавий і небезпечний. Той Деніс дав їм цілі, і ці орудія получили свої цілі. Ну скільки там, 15 чи 20 снарядів випустити по такої-то цілі. Вони починають стріляти по такої-то цілі і тут раптом по ним йде ответка, тут же. Тобто москалі тоже бачать, у них там свої прибори є, звідки йде вихід снаряда. І вони практично так само САУ. САУ на САУ. Оця москальська САУ почала бити по ним. По САУ-шці нашого Сашка. Деніс каже, що той кричить йому по радії «Звідки стріляють?». А наші тоже вже оприділили його координати, і ска-

зали йому. А Сашко запитує по радії: «Можна дати йому в ответ?» — «Дай йому в ответ!». Сашко наводиться і починає стріляти по ньому і тут же вдогонку наказ «Уходь з того места, небезпечно!». Це дуель! Артилерійська дуель! Він не пішов. Він знищив ту САУ москальську. Уяви собі! Снаряди розриваються навколо, а він стріляє по неї і він її знищив! Шкода хлопцям за це не дали нагороди.

Я вважаю, що наша батарея заслужила багато нагород, але дали її одному. І то получив її, можна так сказати, внештатний командір батареї, подполковник, який не був в тому бою, коли атака йшла на Мар'їнку. Наша батарея перша прийняла, получила наказ стріляти по наступаючим москалям, ми були перші, самі перші. Тобто, коли пішла атака на Мар'їнку, нас же було два блокпост, один блокпост почав відступати, але хорошо, що на другому блокпосту там був замполіт, який з пістолетом в руках сказав: «Я вас розстріляю, всім тримати оборону!». Але блокпосту було дуже погано, бо там вони перли, ну там декілька тисяч було, а на блокпосту було чоловік 40. Можеш собі уявити і тим паче, що їх там капітально... І дали наказ нашій батареї, наша батарея мала бути відведена по ОБСЄ, але тихенько ми туди підкрались, ще до цього всього заховались, щоб нас не бачили. І вони перші наші хлопці прийняли бой, і вони практично рубали, ці москалі зайшли в Мар'їнку. А за Мар'їнкою зразу йде Олександрівка і получили координати Олександрівки. А потом вже виянилось, що там в Олександрівці стояли регулярні війська кацапські. Тобто кацапи пустили в першу м'ясорубку саму таку цих найманців, а самі стояли регулярні війська в Олександрівці. Чи то наша розвідка так спрацювала хорошо, чи то дали координати і наша батарея стріляла по регулярним військам кацапів. Ну, потом, коли ходили наші хлопці на зачистку. От Олежка, він же в спецназі Кіровоградському, і після цього всього запустили на зачистку. Ну там зачищають, добивають, або в полон забирають. Я йому дзвонив і він каже: «Ну ви нарobili делов», я кажу: «А чого таке? А скільки там кацапів убито? Там кажуть 200 чи 300», — «Та яке там, їх порухувати не можна, їх снарядами нашими розривало на шматки, на деревах висять ноги».

У нас нікого не вбили. Завдячуючи техніці Деніса «стрельнув-перекатився, стрельнув-перекатився». Тобто ми ответку практично не получали. Точніше

стріляли, але ми вже були перекаат і уходили. Це робиться так, що ти заздалегідь робиш огнєві позиції, заздалегідь готуєшся. І командір батареї дає завдання командіру орудія гатити по своїй цілі. Воно відгатило і він дає йому по радії наказ «Перекаатись тудя і тудя». Він перекачується, ну тобто переїжджає, знов установлюється і готується. Пока він перекачується, інше орудіє приймає бой і б'є. Тобто ворог пока зорієнтується що як до чого і звідки б'ють, то ми робили як то кажуть «скіфське коло». Коли ти носишся по колу і за тобою він не може услідити, і ти його знищуєш навіть малою кількістю. Тому я Деніса і назвав «Степовим Вовком». Йому дуже сподобалось, що він Степовий Вовк. Я йому навіть на прапорі написав «Степовому Вовку».

Огнева позиція — це місце, визначене на карті нами, навіть до такої степені, що кілки забивали в землі, щоб орудія під їжджали чьотко до цих кілків, щоб менше часу витратити на орієнтацію. І ми знали, де кілочки, за кілометр, за півтора, за два. Кілочки з дерева забиваєш і машина має підїхати. На багатьох огнєвих позиціях були бліндажі, навіть бліндажі собі там викопали. Тобто там можна було пробути і цілий тиждень, там де зайняв огнєву позицію. Брали з собою харчі і їхали на огнєву позицію. Можна було цілий тиждень сидіти і не стріляти. А вже коли відстрілявся, то перекачуєшся, бо ти видав своє місцеположення. І потім переїжджали вже на готову огнєву позицію, тобто у нас їх було штук 15, може і більше.

Коли був час, ми займались. Ми не сиділи і пили горілку, а займались тим, що ми облаштували нові огнєві позиції. От за рахунок того у нас не було жодного пораненого і жодного убитого. Тобто ми були невловимі. А зімою, коли було гаряче, Деніс ото розказував, що дали якось ціль бити по, Оленівка є таке село перед нами, там сепари були в тої Оленівці. Ну і дали наказ, каже Деніс, там стадіон за цим селом, на карті видно, що це стадіон, і дають координати цього стадіону. Короче, вгатили тудя десь до 100 снарядів, це багато. Потом виясилось, що на тому стадіоні була ротация сепаров. Ті сепари, які міняли один одного. А міняли 1500 на 1500 сепаров. І от вони всі зібрались на тому стадіоні. Зрозуміла, що моя батарея зробила з цими сепарами і з якою кількістю? За голову Деніса давали дуже багато грошей, хтіли помститись йому сепари. 3000 се-

паров знищив. Про це мало хто говоре, мало хто знає, але це дійсно так. Коли кажуть, скільки загинуло наших — багато. Але сепаров в разів 10 більше. Бо сепари дебіли, а ми розумні. Ми воюем за свою землю, а сепари за чужу. А красти не хорошо. А воювати за свою землю — свята справа. Тому ми з задоволенням це робили.

Норка — це значить, що ми знаходились десь кілометрів за 12 від лінії фронту. Сама дальня, так щоб нас було важко достати. Нас можна було достати, але це було більш менш безпечне місце, там були облаштовані бліндажі, ми підготували це місце. Але виїжджали на бойове завдання, на інші огнєві позиції. І на тої огнєвої позиції могли знаходитися там 6, 7, 8, до 10 чоловік. Ми тримали лінію фронту від Докучаєвська аж до Пісків. Оце 28 бригада тримала. А ми, наша батарея, тримали від Марїнки до Докучаєвська. Наша САУ називається «Акація», а ще менше, 122 мм, називається «Гвоздіка». Отак в наші радянські часи дали такі квіткові назви такої грізної зброї.

Автомат [мали при собі], в кого був пістолет, то був пістолет. В норках вже були кулемети, снайперські гвинтівки були, ми собі зробили огнєві точки, де ми розташували кулемети, бо декілька разів було таке, що серед ночі нас піднімали і казали зайняти всі свої місця, бо в нашу сторону іде ДРГ, диверсійно розвідувальна група. Ну от ми займали і півночі там були. Але обійшло, але якби вони на нас натрапили, ми б врізали так, що аж... Один, один тільки втік, дурень, з шостої хвилі прийшов».

*Ліхоткін В'ячеслав про побут на фронті
(Іл. 13)*

«Усі готували [їсти] по черзі. По 2 години у кожного свій пост був. Кожені дві години змінювали один одного. Було, що коли в оточенні, і по три і по чотири дні не їли. В аеропорту було, то одна банка тушонки на 12 осіб, 2 банки на тиждень, бо не було, нам не могли привезти нічого».

*Алієв Фахраддін про побут на фронті
(Іл. 14)*

«У нас кухар був. У кого був час, то допомагав, готував. Коли часу не було, то й кілька днів не їли, бо обстріл був. Ніхто нічого не готував. А так у нас

Іл. 13. Донецький аеропорт, листопад-грудень 2014 року (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

Іл. 14. Алієв Фахраддін (зліва) з побратимами (фото Алієва Фахраддіна)

був кухар. Саме там [на фронті], о скільки відбій чи підйом, то такого не було. Завжди на чеку був. Міг удень дві години спати, потім встати. Я був командиром взводу. Було так, що за добу по 3—4 години спав. Бо просто не міг спати, відповідальність. І мене не тягнуло спати».

Перший бій/обстріл Дядя Вова

«Обстріли, так, обстріли, все гаразд, у нас досить швидко виробився автоматичний рефлекс. Ті, у кого цей рефлекс виробився, ті живими і залишилися, у кого не виробився — тих нема, або хто випендрюватися починав, хоча під час боїв, саме коли щільні обстріли, дуже щільно. Ну ясно, вони йшли на прорив, і хлопці потім дзвонять: «Дядько Вова, нас так обстріляли». «Обстріляли — це скільки прильотів?». Зазвичай рахуєш прильоти для того, щоб визначити, скільки по тобі стріляють і рахуєш. Якщо вони десь з відкритої позиції, дивишся спалах. Рахуєш час прильоту для того, щоб визначити дистанцію, тобто нюанси. Він каже: «30 прильотів було».

«За скільки?». «За добу». «Під Дебальцеве у нас було 30 прильотів за хвилину». Тобто ми налічували: ясно, що вони йшли на прорив і таке враження, що у них біля кожного міномету стояло вагоном цих снарядів, цих мін. То теж зрозуміло, цей наступ, йшли просто на прорив. А потім настає найстрашніша річ, настає втома, якийсь пофігізм, особливо коли ти в оточенні. Начебто встиг там зателефонувати додому. Начебто встиг попрощатися. Ну все вже. От як я з дружиною, я тоді встиг попрощатися, ну все вже. І ось пацани молоді. Так, коли вони наступають, коли там пиздоріз конкретний, зрозуміло, всі воюють, немає базару. Скінчилося? Там треба викопати нову ячейку, там треба щось. Ні, стоять, автомат висить, він стоїть. Просто пофігізм. Тому, що прилітали ВОГи, він прилітає там метрів 7—10. ВОГ чути, до речі, коли прилітає, то в нього не така велика... Міна взагалі добре чути, боялися, чесно кажучи, танчиків. Це так, це боялися, це реально, тому що там вихід і приліт, просто нічого не встигаєш зробити, а міну добре чути, встигаєш. Ну вже колись надрочений, ще подивишся, де б зручніше впасти, вже зовсім інша фігня, а ВОГ прилітає там ось, та ну його нафіг. Стоїмо, куримо, ось настільки навіть: «давай, блін, присядемо». Стоїмо з Сергієм розмовляємо, а потім свист, «горобчики», я кажу: «Сірий, ну його нафіг, давай сядемо, давай сидячи покуримо». Тут же присіли, сидимо і куримо, і снайпер по нас бив. Але він ідіот, не врахував вітер, і зносило десь на метр півтора кулі, а ми якось уже пофіг. Хоча я виявився теж схильний до цієї фігні, але з цим треба боротися. І лаявся я, на інших лаявся, а сам, бачиш, ось таку фігню».

Кілар Юрій про перший обстріл і бойову травму

«Восени, через 10 днів, як ми підійшли туди під Донецьк. Ми зайняли лісочок, і сиділи там в лісочку. Чекали, поки наш батальйон не роззосередиться по всій території, яку нам треба було тримати. Поміж Мар'їнкою і Докучаєвськом. Ночью получили «Градами». Коли я потрапив на госпіталь, розтросив п'яту. Тоже стріляли «Градами», а я в машині був зі снарядами. І треба було швиденько в першу яму стрибнути, і стрибнув ночью, да, розтросив п'яту в хлам.

Ніфіга собі! Лежиш і думаєш. Ну, по-перше, думати важко, як розтрощив п'яту, то голова розривалася, біль така. Тепер я розумію, що таке Ахіллесова п'ята. Але ж лежу в ямі, 2 метра глибиною, сам її вирив, я ж хотів там бліндаж зробити собі. І машина там в 10 метрах від мене повна снарядів. Рахую снаряди, які лягають коло нас, дорахував до 20-ти. Коли рахував, то молив Бога, щоб снаряд ні мені в яму не попав, ні в машину, яка рядом, бо тоді мене б там ніхто вже не шукав. Там повний кузов наших снарядів 152 мм. з гільзами і ще й з прицепами, тобто якщо там...то там, мабуть, півлісу не було. А мене так точно не було б, закопало б, і ніхто б не знайшов. (Іл. 15).

Коли закінчилось, я дорахував до 20-ти і припинились снаряди. Нам перше пощастило, бо вони стрілки такі собі. Ми гармаші з досвідом, а вони промазали на 20 метрів, скажемо так. Але дали нам шкоди. Одного солдата поранили в ногу, я був. Точніше було два солдати і я. Оце зранку Док нас вивозив на «шишарику». Страшно було, да. Але я думав, що вони зараз перезарядять цю свою касету, трошки підкрутять там цей пакетик і можуть вже вліпити по нам конкретно. Треба, думаю, з цієї ями вилазити, в бліндаж до наших розведчіков рядом. Готовий у них бліндаж, накритий, всьо. І от, як вилізти з цієї двохметрової ями, яку сам викопав? Я в броніку. Зняв бронік, автомат, положив наверху, зачипив, потягнув за гілочку дубочка, нагнув дубочок і отак от на руках виліз.

Я думав, що це вивих, больно було страшенно. У мене колись в дитинстві було таке, що приземлився з якогось там паркана. Виліз, і на пузі поповз до наших розведчіков. Ну десь метрів 20 на пузі проповз до розведчіков, бо якось було залишатись в машині в цей час зі снарядами. І розведчіки чуть мене не прихайдохали. На вход засунули целофан, а я почав шуршати цим целофаном, мене питають «Хто?». Тут же передьбуржують автомати, я тільки чую «чух-чух-чух». Я кажу: «Хлопці, свій! Це зампотех». «Ой, Юра, давай заліжай». «Блін, не вистачало, щоб ви мене ще й вбили тут».

І я попав на госпіталь. Я думав, що це перелам такий, поставлять гіпс та і всьо, місяць-два, загоїться і піду знову на фронт. А там прийшлося операцію робити, я кажу: «Шо там операція, я не хочу ніяких операцій». Мені в госпіталі кажуть: «Ти дурний, у

Іл. 15. «Швидкий постріл — швидкий переكات, з вітерцем», серпень 2015 рік (фото Кілара Юрія)

Іл. 16. «Наша киця в нашому куріні», серпень 2015 рік (фото Кілара Юрія)

тебе п'ята, вже на 1,5 см нога коротша. Ми не маєм права, по-перше, не зробити операцію. Ти військовий, в бойових умовах получив цю травму. Будемо різати, будемо ставити тобі железяки». І це от затягнулося десь на 4,5—5 місяців у мене пішло. А вже, як тільки вийшов з госпітала, хірурги, які там писали «придатний/не придатний», він каже: «Я можу так написати або так». «А що ти там можеш написати?». «Ну, якщо я напишу, що ти частково придатний, то дослужувати будеш в Чабанке — там наша 28-ма бригада, — а якщо придатний, значить, поїдеш на фронт». «Пиши, що я придатний». Коли вже госпіталь сказав «Всьо, ти готовий». І я з железяка-

Іл. 17. Донецький аеропорт, листопад-грудень 2014 року (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

ми цими, нога синя, але вже міг надівати якесь взуття. (Іл. 16).

Були [потім обстріли], але я ж кажу, вони не влучали. Ми вчасно... Ми називали це каруселлю, не знаю, як там правильно. Одне орудіє починає стріляти, дають тобі координати, ціль. В цю ціль наводяться орудія, які стоять в кілометрі один від одного, чи там півкілометра, як мінімум. Одному кажуть «свій доворот, приціл» і другому таке саме. В одну точку направили. Одне орудіє починає, п'ять-десять снарядів, до десяти. згортається і переكات робить на іншу огневу позицію, а друге орудіє добирає. Якщо там більше снарядів треба насипати, да. І так само робить.

*Ліхоткін В'ячеслав про перший бій
і страх на війні*

«О 10-й вечора черговий прибігає, всі лежали на ліжку. Прибігає і каже: «Хто хоче їхати в АТО, бігом записуватись». Усі — хоп і заснули моментом. І нас двоє встало і пішли, швидко записалися і наступного дня поїхали. Десять людей з 72-ї поїхало і 10 людей з 79-ї поїхало. Я 26 серпня вже був в АТО, і 28-го ми вже в Тельманове в оточення потрапили. Ми приїхали до 79-ї, вже з Києва приїхала відремонтована купа БТР-ів, швидко укомплектували. (Іл. 17).

Ми вже потім заплатили за платформу і приїхали до Ізюма і все. Потім своїм ходом поїхали вже до Донецької області. Ми приїхали і в нас «беха» встала, закипілася і ми зупинилися і йшли останні, колону замикали. І «беха» зупинилася і ми почали воду давати, щоб завила, бо закипіла і ще одна «беха». І ось нас троє залишилося. Колона пішла далі. Передали, щоб не поспішали, вони — «добре». Ми за-

лили воду, завелися і поїхали, і все, і не знайшли своїх. «Комбат» нас покинув, ми почали на рацію виходити — тиша. Куди їхати — ніхто не знає. І ось це блукали ми, коротше, тиждень. Тиждень ми були в оточенні, під «Градами», під цією фігнуєю. Коротше, одну «беху» ми підірвали, бо вона стала колом. Ось це в посадку заїжджаємо, хвилин 20 стоїмо. Вийжджаємо з посадки — там криє «Градами». Їдемо в іншу посадку.

Безпілотники [ворожі стежили за бійцями]. До речі, машина одна за нами постійно їздила. Нас бомбили тиждень, постійно лупили і лупили. Ну, коротше, «бехи» залишили в посадці і закидали їх гілками і нас було шестеро людей. Я ж потрапив до взводу диверсійної розвідки. І пішли коротше соняшниками. І бачимо, чи стоїть блокпост. Коротше, така ситуація: ми стоїмо з автоматами і з блокпоста вийшли з автоматами. Ми стоїмо, мовчимо, афігелі, що «лохи попалися», а вони офігели, звідки тут, на «російській» території ми. Це сепари були. Ось метрів 25 один від одного. І ми з автоматами раз — і на них, ось так ось. І вони мовчать, і ми мовчимо, ось хвилин п'ять. І тут наша «беха» під'їжджає і як починає по блокпосту [стріляти]. І тут починається перестрілка — вони в нас, а ми в них. То був капець. Але блокпост розбили на мотлох повністю. Вісім [ворогів було на блокпості]. Четверо [українських бійців було]. Але, що я в пам'яті залишилося. Шприци. Купа там шприців лежала. Натомість у ящиках від горілки порожні пляшки були акуратно складені. Коротше, забрали ми всі — автомати, кулі, гранати. Нам довелося швидко цокати, бо стрілянина. Ну, через тиждень ми вирвалися з цього оточення. Приїхали до Краматорська і там підходять до нас капітани, підполковники і «Дякую! Дякую!». І ми офігелі такі «За що дякую?». Коротше, виходить, що ось цей вогонь ми взяли на себе, коли нас бомбили. І вийшла їхня техніка повністю з оточення, близько 800 осіб. А ми самі не знали, куди ми потрапили. Виходить, ми взяли на себе вогонь. Відтягнули на себе їхню артилерію, нам на телефони приходили SMS-ки, не знаю де ми їздили, «Ми вітаємо вас у Російській Федерації». Карт не було і тиждень ми блукали, каталися їздили, аби на місці не сидіти. Ось так було навіть. Ну й друге оточення було в аеропорту [Донецький аеропорт]. Ми там з голоду пукли, води не було і зігрітися не було

чим. Бо соляри не було. Ну, зима вже була. Та й якось так. (Іл. 18).

Кожен відчуває страх. Дуже сильний страх. Тому що хтось каже: «А, ми звикли, там снаряди літають, ми звикли, нам не страшно» — це неправда. Страх цей був постійно. Як ми в АТО були, цей страх був постійно. Перший бій — то перший бій. Всі були в щоді, після бою ще трясло всіх».

*Алієв Фахраддін про перший бій
і тактику росіян*

«Спершу ми були в Красногорівці, потім Дубки (так називали). І вже будь-коли чекали обстрілу. І були хлопці, які чекали, коли стрілятимемо. Не відчулося, що ми бійці, чи не бійці. Такого не було, що я вже боєць чи не боєць. Це війна. У кожного блокпосту своя специфіка. Усі займали своє місце, кожен брав свою долю. Він теж воює, вже вояк. Кожна людина мала свої обов'язки. Навіть той, хто сидить у бліндажі на зв'язку, — теж бере участь. Тому що він виконує свою функцію. А у піхоті там своя специфіка, своя стратегія. Все одне з одним взаємопов'язане.

До бою, бої завжди починалися непередбачено, будь-коли. А після бою нам цікаво було, що від нашого бою є, знищили ворога чи не влучили. Коли знищили, то також свято для нас було. Вони як боюзи — стріляють, а потім тікають. Вони не воюють, вони ховалися за спиною людей, дітей, людей похилого віку. Їх щит був мирне населення. Вони [цивільне населення Донецької і Луганської областей] ж просили, щоб путін їм допомагав. І вони допомагали їм знищувати».

*Дядя Вова про Дебальцеве
та своє поранення*

«Виходить, у нас завдання було, по тривозі підняли, зібрали. Тільки добровольці йшли, у мене вийшло якраз добровольцем, тобто всі вже обстріляні і нормальна група вийшла. Ми стали тоді, тримали дорогу Вуглегірськ — Дебальцеве, давали нашим пацанам вийти.

Це був січень місяць 2015 року. Завдання виконали, хлопці усі вийшли. І, до речі, про те, що всі різні. Був у нас підполковник один, який за посадою старшого лейтенанта. Може, це звичайно рано, але він

Іл. 18. Вийшли з оточення, під Маріуполем, 2014 рік (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

своє в харю отримав. Я йому потім, звичайно, дав, а мої пацани потім за це віддмухувалися, коли я був у шпиталі. Тобто послав він двох на смерть, але вижили. Коротше, завдання виконали, виходили вже. Підходить водила наш, ми на 131-му¹⁸ тоді їхали, і Віталька водила. До речі, теж воювали батько та син разом у роті, він на ПММ-і був, на бочці, а Віталька на підвезенні боєприпасів. І я говорив ротному: «Серьога, так і ставимо в одну колону? Поїдеш ти до їхньої матері та дружини? Я хер поїду». От Віталька з нами був, підходить, каже: «Дядько Вова, ви мене не кидайте». «З якого хера я тебе кину?». «У машині залишилося літра 3, мінус 11 літрів 131-й». «Як?». «6 днів воюємо, так». «У тебе два баки по 120 літрів, навіть продати, та тут поля, дупа, блін, ну війна, навіть продати нікому, як?». «Мені полкан залив 11 літрів. Сказав, що вам вистачить доїхати». Ось така херня. «Кидай машину на хер». Ну, а що з нею робити, 3 літри на 131-й йому не вистачить, щоб прогріти. Ну добре, знайшли дві МТ-ЛБ-шки, сіли. Виходить дві групи наші, сіли хлопці з ремоти. Капітан там один був, теж Вовка, командир другий. Приїхали ми в Дебальцеве, там буквально день повоювали. Коротше пожежне депо, чи то що, ми там взагалі нічого не розібрали. Чесно кажучи, коли прийшли, почався обстріл, сказали, що вони йдуть. За якимись блоками заховався, пацани винесли для того, щоб, ну звідки все одно передбачаєш, винесли вікно у якомусь там туалеті, а там бетонна стіна, що не вилізеш, ну якось обійшлося. Коротше, ми навіть не стріляли, навіть не знали,

¹⁸ ЗІЛ-131 — радянський вантажний автомобіль, створений у 1966 році. Вироблявся на Московському автозаводі імені Лихачова. Має колісну формулу 6х6, створювався як заміна вантажівки ЗІЛ-157. Значна частина цих машин виготовлялася для радянської армії.

куди, звідки по нас стріляють. Потім нас висунули на Чорнухине, прийшли до Чорнухиного. Підходять хлопці з групи з Вовкіної: «Де командир?». «Ви що очманіли? Ваш командир у вашій машині має бути». «Ні, Вовки нема». «Шо за фігня». Коротше взяв під себе, потім ось це обстріли, познайомився я тоді з Ісою Мунаєвим. Обстрілювали, значить, прильотів було, сильно насипали. Там місцеві сильно допомагали їм, там коригували.

Ось, як розсмокталися всі [міське населення] — нічого не прилітає, машина під'їхала, це був, нас тоді на посилення 28-ї бригади, 15-й батальйон був, приїхала машина. «Хлопці, допоможіть розвантажити». «Шо привезли?», тому що напружувати пацанів, ну його нафіг, всі втомилися. Привезли РПГ, привезли патрони, привезли постріли до сапог [СПГ]. «Пацани, надулися, але треба». Зібралися і тут почало прилітати, тобто 100% координували, без варіантів. Ми тоді пірнули в якийсь гараж, розхерачений. Там оглядова яма, пірнули туди один на одного. Ось це поки що обстрілювали, ось це я познайомився з Ісою Мунаєвим.

Поруч, так би мовити, хтось лежав, хтось сидів, хтось раком стояв, як помістилися, так понабивалися там один на одного. Ніхто на це не звертає уваги. Я тоді був Гриф 7-й, Вовчині ремонтники Гриф 6, пацани наші зв'язківці, ДРГ, позивний був «Микола Миколич не горюй», Гриф 2 вони займали — Віталік. Коротше Віталік загинув, пацани всі загинули, «не горюй» загинув. Він підірвав себе. Ось таке. Виходить, чечени пішли Віталіка відбивати, а наш блокпост був зайнятий і відбити його, це Федір, паралельні вулиці. Ось ми пішли на Федір, завдання виконали, відбили, закріпилися, ось таке ось, а Ісу тоді вбили. Це було 1-го числа, 1 лютого [2015 року], ось у мене прив'язка до його смерті, тому що числа, хер його знає, яке там число. 400 метрів від Віталіка тоді через поле. Я не знав, тоді чим міг допомогти, я спробував, хоч би підтримав, у них танчики йшли, ми танчиків, блін, боялися.

Після того бої, після того оточення, потім бахнуло мене, добре начебто бахнуло. У Чернухиному, це передмістя Дебальцевого, насправді. Там не те, що контузія, я не звернув уваги. Справа в тому, що у нас не було води і пацани вже, і пацани вже ходили випльовували зуби, я ж там зубів втратив. Чесно кажучи, на четвертий день без води мозок атрофується,

тобто перестаєш взагалі розуміти. З хавчиком... начебто був. Я не пам'ятаю, що ми голодували, просто це не відклалося [у пам'яті]. Те, що води не було, це так. Ми знайшли в хаті, коротше, в них ця свердловина і бочка стояла. Ну, щоб накачати, в цій бочці було трохи води. Ми її якось використовували, а двигун у нас, щоб заряджати радіостанції був 2,2 кВт, невеликий. Пацани кажуть: «Давай підключимо цей двигун, накачаємо тонну води, що нам вистачить, ну нормально». А я подивився, а там на 3,3 кВт стоїть двигун на тому насосі. А плюс пускові струми: «Пацани, спалим нафіг двигун, залишимося ще без зв'язку, це буде все, фініш, дупа». Просто так ми якось коригували, куди там артилерією стріляти...

Після того я в одному з будинків знайшов двигун китайський трьохфазний на 6 кВт, щось таке. Я говорю: «А пацанам давай перенесемо до нас, там у підвальчику встанемо накачаємо». У нас бензин, а бензину майже не було, я кажу: «Так поки він качатиме, ніхто ж не забороняє заряджати». Накачали, вимкнули і знову на маленький заливати бензин та жодних проблем. А хлопці, я ж говорю, без води, все, дах їде. Коротше, хлопці щось там зажмурилися, я собі думаю: «Мати його єтіть, я ж бугай здоровий, дотягну його сам, а там під будинком гараж ось цей, я відчиняю двері, і я тягну і по бетону цьому, коротше я не почув приліт, бо навіть ці самі Гради, ось я, наприклад, чую. Не всі чують, але я якось чув. Всі люди різні, своя фігня. Я не почув, він бахнув, а я стояв. Ну раком я стояв. Ось, як тягнув його, ще в цьому приямці і воно пішло поверх. Ну воно мені розірвало штани, коротше як я опинився в цьому гаражі, ще за стіною. Уламки всі наді мною пішли всі, посікли цей будинок, вірніше те, що від нього залишилося. Ну якось пощастило, коротше. Кинув той движок нахер. А потім цілий день пиздоріз, йшли мусора ці, добре ми тоді їх поклали, добре.

Я потім прочитав у Франс Прес, що ми їх наклали. Якийсь росіянин у Франс Пресс працював і вів статтю, коли вони заходили з Луганська в Дебальцеве, і коли я прочитав, і якраз «Опа, це через мій блок пост». Ну ніяк по-іншому, розумієш? Бо там, де Віталік, там, коротше, перегородили і пацани додали мін, хрін пройдеш. І я розумів, що йшли через мій, цією вулицею, нашою. І я прочитав, що він каже, купа беркута, вони у своїй формі йшли, українській, беркут, тобто мусор. І каже, їхні трупи відтягнули на

зубіччя просто для того, щоб могла пройти їхня техніка. А я так читаю в Інтернеті, і пішов, знаєш, каву собі зробив, цигарку, прочитав разів п'ять, думаю: «Мої пацани, молодці». Ось така фігня.

А після того я заступив з Ромчиком на ніч, а потім у мене скінчилося повітря вночі, я на собі все розрізав. Ромчик викликав Ангелів. Це позивний був медицини. Вони до нас пробилися, я навіть автомат там залишив і розгрузку. Мене поклали в мішки, бо «таблетка», а сидіння всі зняті та хлопці просто мішками з піском покидали, знаєш, бо якщо напоротися на міну, щоб мішки прийняли [удар]. Привезли вже в Дебальцеве, на цю залізницю. А потім так вийшло, що одна машина йшла до їхньої бригади 128-ї. Мені сказали їхати з нею. Ось це ми пробивалися з однією машиною через оточення, але вийшли. Поцщастило. Потім шпиталь і вся херня. Сказали, що інфарктік другий, а перший тоді у грудні [2013 рік] на Майдані.

Мене спочатку повезли в Артемівськ [Бахмут]. Там я помився, хлопці, до речі, ті, що лежали, бо я свій рюкзак кинув ще в Чорнухиному. 7-го числа лютого [2015 рік]. Тому, що вже в Дебальцевому, там, де ми були у підвалі на цій залізниці. Там якісь майстерні були, третього поверху не було взагалі. Від другого поверху — стирчали залізобетонні стовпи, а перший вийшов, як під цим усім був похований, ну так досить високий. Я пам'ятаю, в туалет ходили, на другий поверх ходили. Ти мене вибач за такі подробиці, але без цього ж ніяк. Були десь ці сміттєві мішки, і так от за цією колоною сядеш і в цей мішок, а сепари під стінкою і до сепарів [кинули мішок]. Ну а що робити? Ось так. У туалет ходили, захотілося по-маленькому, вискочили. Обстрілювали, звичайно не по-дитячому. Тільки дістав — *свист*, ну і потім між тими цеглинами, де вже хтось ходив, схоплюєшся. Тільки знову—знов і *свист* , Ось за три рази якось встигав.

В Артемівську ми пробули один день, бо тоді з Дебальцевого вивезли на Хрест [Червоний Хрест]. Туди приїхала швидка допомога. Ми говорили цивільна, бо наш той не міг уже їхати. Мене вже вивозили, коли вже з блокпосту ми вже приїхали до Дебальцевого на залізницю, ми вже на дисках [від коліс машини] приїхали. Там уже все було прострілено, там цивільна, в'їхали до міста. Я пам'ятаю, ось так ось сидимо в цій швидкій допомозі, темно було. Все

ж таки без фар, без ніфіга, в місто заїхали, а там ліхтарі. Всі стіни [машини] як решето. І ми через ці дірочки дивилися на цивільне життя. Прикольно дивитись, коли ти обганяєш тролейбус повний людей.

Саме те, що у людей в голові відклаталося. Ми, коли вийшли в Артемівську, ось із цієї швидкої допомоги, нас там було людей з десяток трохи більше. Треба було бачити, там над входом ще цивільна лікарня, але командування зі 128-ю [бригадою] поставили охороняти. Так би мовити, тобто перетворили в якийсь госпіталь. І лампочка над входом горить, всі одразу очима... раз лампочка, раз світло. Тут взагалі про це навіть не обговорюється. Всі так раз очима, один пацан підходить і сніг, знаєш, чіпає. Потім часто говорили, а чому сніг не топили, коли води не було? Ну це до того, чому сніг не топили. Пацан сніг чіпає, а пацан молодий, я кажу: «Що таке? Чого ти його чіпаєш?». «Він білий». «Відколи піздоріз?». «З вересня», а йому років 20—22, тобто він відвик, що сніг білого кольору. Сніг або чорний, або темно-сірий. Ось так.

Потім мене до Харкова, там у мене почався набряк, тобто лікарі сепари. У мене залишився ніж, я у Харкові пістолет уже здав. Залишився ніж, металевий такий, дрібненький. Бо той мій ніж бойовий там залишився в Чорнухиному, посвячений, до речі був. Я зараз свій ніж бойовий теж посвятив на мусорів, на москалів. Правда, не мій, треба поміняти, ось — Golf, а я хочу інший, не по руці мені цей. Добу. Більше, дві ночі [був в госпіталі]. Там були волонтери прямо при госпіталі, допомагали, немає базару.

Після Харкова я дістав той ніж і сказав: «Хто підійде ближче, — у мене набряк почався легень — хто підійде, прикінчу». Вже підігнали «Швидку допомогу». Мене привезли поїздом до Одеси, відправили до Одеси. А тут мене зустріли наші пацани «свободівці». Як вони дізналися, що я їду, хрін його знає. Я виходжу на пероні ... тобто мене відправили «доїде — доїде», «не доїде — не доїде», як карта ляже. Карта лягла доїхати. Виходжу з броніком, у касці, коротше одеський вокзал, а я виходжу, я ж воював у дублянці. Форму ж на мене не знайшли. Так вийшло, що знову не було мого розміру, нас 23 людини були великогабаритні в бригаді. І не було форми. Один з них комбриг, але йому пошили. А ми там з одним мужиком з ремроти, по-моєму, а він такий великий. 2,20 м на зріст, здоровий, так ми і воюва-

ли, у чому попало. Я виходжу, і в цій дублянці, що мені передали волонтери, вона в крові, в гівні, коротше ... як на війні. Правда, бронік я ніс під пахвою, і каска, і тут хлопці наші стоять. Мене відвезли до шпиталю, але тут ніби в рідному місті вже. Дівчата зі шпиталю прибігли, цирк ще той був.

Мене відкачували, майже місяць я пробув, бо херово виявилось із серцем. І як виявилось потім, вони взагалі хрін знає де лікували мене. Слава Богу знайшов лікаря хорошого, вже окремо. І ось у принципі він мене врятував. Щоправда, ці пігулки доведеться до кінця життя пити. Ну що робити. Потім комісія, мене комісували, у шпиталі я зустрів нашого комбрига, Петровича. Більше того, як виявилось, що лікар у нас один і той же. Петровича комісували, але я стройову не здам. Він: «Ну добре, що робити». Повернувся до частини, один вихід нами був криючим. А потім мав я йти, а я пробіг до машини 20 метрів і гепнувся, мої пацани: «Дядю Вову в намет». Я підійшов до нашого начальника медицини, так би мовити до головного пелюлькіна: «Давай направлення». Він дав, я знову ж таки приїхав до одеського шпиталю, до того ж лікаря, вона каже: «Якого хріна? Ми вже комісували тебе». «Ну давай ще раз». Щоправда, швидко на цей раз аналізи здав і комісували мене ще раз. Тож я двічі комісований вийшов.

*Дядя Вова Мінські домовленості
та їх вплив на ведення бойових дій*

Їх приймали якраз тоді, коли була дупа в Дебальцевому. І там, я вже казав, втома, ось там зараз про перемир'я говорять. І ми начебто легше зітхнемо, бо що таке місяць спати, не знімаючи берців. Тобто ти спиш одягнений, ти спиш у броні, спиш у касці, у тебе автомат. У багатьох була проблема. Я, коли приїхав до дружини, і як би рідні цицьки, ну все зрозуміло, і я лежу сплю, і начебто в теплі, і начебто помитий, на простирадлах, нічого собі, інший світ. І я сплю, і я на автоматі раз, а у мене автомата немає і починається мандраж реальний. Я за пахву, а у мене пістолета немає. І поряд хтось поворухнувся, я вчепився в горло, а вона каже: «Це я». Я так підвівся, кажу: «Так, вдень я в тебе, а наніч я сюди».

Ми там чекали сильно [Мінських домовленостей]. Я тобі скажу чесно, ми ось чекали, два дні як це дізналися. Потім сказали, що уклали, але у нас ніхре-

на не змінилося. Тобто, як продовжували стріляти, так і продовжують, тобто ніяк на собі ми це ніяк не відчули. Василь Кук сказав: «Перемовини з ворогом не довші автоматної черги». Вірити їм не можна. Це ось так, як мене з дитинства вчили з таких ось, що мусору вірити не можна. Ну ніяк. Ось вбийте собі це, у тебе будуть діти, онуки будуть, вбий їм: мусору ні за яких, взагалі ні за яких обставин вірити не можна».

Проблеми, з якими зіштовхувались в армії

*Кілар Юрій про матеріальне забезпечення
та стан армії на початку війни*

«Проблеми були з усім, проблема на проблемі, бо вони ж розвалювали армію. Ніхто не збирався воювати, всі думали, що це так. А кацапи в цей час розвалювали нам армію. Ставили паскуд міністрами оборони, своїх агентів, а ті скоти розвалювали. Тому путін думав, що він всю свою роботу виконав. Що тут опиратися вже не буде кому. Ха, прорахувався, пуйло!

Коли нема бойових дій, а це було часто, для арти це нормальне явище, ми ж не працюємо щодня. Буває, коли починається, як там кажуть, звідорез, то да, і тиждень і два тижні перекати-стрільба-перекати-стрільба-перекати-стрільба... Ну так замучуєшся, що там капець просто. Ти ж не спиш в своєму бліндажі на готовому місці. Ти спиш там під деревами, на железякі на цієї. А от, коли затишшя там, то було затишшя місяць. Ми вже старались, як офіцери, «давайте, хлопці, там затвори чистити, стволи чистити, готувати свої автомати, кулемети». Ну, бо треба було людей чимось зайняти, бо починалось «Можна я там поїду в магазин». Раз, привезе собі тихенько, вже бачиш, бах, вже випили, ну таке. Звісно, що боролись з цим, боролись, коли вже там «в сіську», як то кажуть. От з такими жорстко боролись, получав просто по морді хорошо.

Коли ми виходили, українська армія, ..., ми абсолютно не були готові до війни. Елементарні речі на війні — це рація. А нам замість рації дали телефон оцей дровотий, який накручувати треба, ще з часів Другої світової війни. Рацій не було! Рацій! Як командіру зв'язуватись? Внутрішні рації, які мали працювати — не працювали. Воно всьо згнило за всі ці роки. А хто це там відновлював, ніхто нічо не відновлював. От я кажу — уклін до самої землі волон-

терам. Рації, планшети, телефони запрограміровані. Всього це волонтери. Оце дійсно народна війна.

Я коли прийшов, у мене грошовий оклад був щось три з чимось тисячі гривень. А на фронті ми получали, чи то в два рази більше чи скільки. Ну, короче, більше, десь до 10 тисяч. До демобілізації я б не сказав, що стало дуже краще. Щоб сказати, що ми були голодні, то не. А сказати, що держава якось там дуже забезпечувала... Але! Постійно, навіть на фронт люди приїжджали з нашого Чорноморська, волонтери. Навіть місцеве населення, ми ж не в селах стояли, ми в полях стояли, ну як стояли, переміщались по полях, по посадках.

Як змінилась ситуація станом на 2018 рік

«Зараз от дивлячись зі сторони. От останній раз, коли мене викликали на збори... Військові, да. Викликали на збори, коли Порох¹⁹, Верховна Рада і Порох запровадили військовий стан, безпосередньо і в Одеській області²⁰. А у нас при демобілізації, ми підписуємо такий папірець, де... Ну не підписати ти його не можеш. І, короче, ми всі підписуємо, що як тільки... нам не треба навіть повістка, нас не треба викликати, ми повинні самі туди прийти, з'явитись, сказати: «От, я є, якщо треба, ось мій телефон», чи «Я поміняв його», чи що. Якщо ти цього не зробиш, то це стаття. Звісно, що ми, там багато хлопців і прийшли, може, хтось там трошки волинив, ну це таке. Ну я прийшов, і мене у 2018-му році забрали на збори. Що мене здивувало, дуже сильно здивувало, коли военкома питаю: «Що там треба з собою? Форма?». «Нічо не треба». «Ну у мене тільки літня форма». Нам ще під кінець демобілізації там на фронті дали тільки летню форму, а зимової не було, а тут зима. Я кажу: «Може, мені

¹⁹ Петро Олексійович Порошенко — український політик та державний діяч, підприємець, п'ятий президент України.

²⁰ Воєнний стан в Україні 2018 року — воєнний стан, введений 25 листопада після агресії прикордонних кораблів РФ у Керченській протоці проти кораблів Військово-морських сил України. Области, у яких запроваджено воєнний стан, — це прикордонні області з РФ, невизнаним Придністров'ям, а також ті, що мають вихід до Чорного та Азовського морів, — Вінницька, Донецька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернігівська, Херсонська, Запорізька області, внутрішні води керченської акваторії Азовського моря.

там поїхати...». «Та не треба, Юра, нічого». Нас привезли, чотко, кожному дали мішок і як з іголки: берди, шкарпетки, труси, майки, два комплекта білизни сподньої. Один з них термобілизна, курточки—шмурточки, бушлати, шапочки, перчаточки. Ну не вистачало тільки шо краватки (сміється). Короче, вділи як с іголочки. І це от було в кінці 2018-го року. Порівняти з тим, що було в 2014-му, ну — це небо і земля. Харчували якби по-армійськи, нормально. Голодні не були. Ну я такий хоть і худий, но люблю, особливо наніч наїстись. То я собі там якусь консерву ще доставав, там хомячив її (сміється).

Контраст просто, повезли нас на полігон стріляти, нові автомати, вже пристріляні, всьо, тільки бери і стріляй з нього. Не так як в 2014-му році, що ми їх там розбирали, перетирали, змазували. Новенькі геть! Лялечки! І стріляють так, що, як то кажуть, війна є війна. Той, хто воював, знає, що це таке, коли тобі дають автомати і дають 11 набоїв, і дають мішень. В мене тільки перша куля пішла. В мене, я тільки вітер не врахував, а десять куль — чотко. Так що нехай москалі попробують. Хай брякають».

Ліхоткін В'ячеслав про важливість дотримання дисципліни на війні

«Ну, крадіжок у нас, в принципі, не було. А за п'янку, що їх називали «аватарами». Усі кажуть алкоголіки, а там — «аватари». Армійське слово, мабуть. Садилі у клітки. Була глибока яма і в цю яму — хоп. Поки не протверезіє, то сидить там. Клітина залізна була. Ну, у 79-й лякали, але, в принципі, такого не було [формального покарання за дисципліну]. Тому що через п'янку найбільше смертей. Починають пити, починають битися. Потім беруть автомати та починають стріляти. Ну, у нас у 79-й такого не було, бо 79-та в боях була, просто не до п'янок було. Це ось коли, що вже їхали на відпочинок, то тоді могли випити, але не нажиралися».

Алієв Фахрадін про проблеми армії та що допомагало вирішувати їх

«В армії є свої недоліки. Тому, що до цього армія завжди була. Армію не будували, а лише руйнували. І ось, коли я потрапив до армії, то бачив бага-

то фахівців, артилеристів, яких кинули саме на піхоту. Хоча артилерист повинен служити в артилерії, а піхотинець повинен служити в піхоті. І ось ми зубами відривали цього фахівця, щоб він служив в артилерії. Я служив у 1983—1985-ті роки в артилерії. Ось скільки минуло. Мене взяли до артилерії, мене поставили командиром взводу. Я ж забув, скільки років минуло. А саме спеціалісти, які служили, так і було. Тобто, видно, що всі ці роки руйнували армію. Крім того, пропаганда була в армії. Звичайно, є такі люди, які гадають, навіщо вони прийшли. Треба їм пояснювати, окрім людей, які перебувають у армії, треба пояснювати, щоб усі були готові. Чому маленькі діти, коли волонтери надсилають туди шкарпетки, одяг і всі маленькі діти писали «Чекаємо на вас вдома, вертайтеся живими». І ця дитина вже готова. Це видно, що дитина готова. Вона прийде до армії, і вона знає. А, на жаль, є такі дорослі люди, які не знають. І приходять до армії, і в нього в мізках колишній Радянський Союз. І він пам'ятає, що отримував стабільну зарплату, ось тоді добре було й зараз погано й бачите, що війна. Потрібно з людьми працювати. Потрібно, щоб у людей був дух. Ну, дякувати Богу, це є. Я не можу рахувати відсотками, більшість людей приходять, незважаючи на якісь недоліки. І, коли ми прийшли до армії, недоліків було дуже багато. І з харчуванням проблеми були, і з одягом проблеми були. Але поетапно все налагоджується. Якби народ не допомагав, ми програли б давно. При всьому дусі, армія не вистояла б. А чому? Тому, що у нас за спиною були діти, були люди, які підтримують нас. І це нам давало дуже великий дух.

У нас такого не було, що крадіжка [на фронті]. Ми мали, що хтось випив. Найголовніше, щоб людина адекватна була. Не те, щоб пив безбожно. У будь-який час стріляти потрібно. Ну, було, щоби від холоду і від стресу. Рідко було, це не пияцтво. Було так, що взимку треба було працювати, ну стріляли. Потім надвечір люди цивільні, хтось сказав, що люди цивільні щось на трасі крутяться. Ми сіли в машину та поїхали. Коли під'їхали, то побачили, що вони привезли їсти, горілку. Звісно, горілку не взяли. Ми не знаємо, хто вони такі. Можуть отруїти, можуть ще що. Ну, їжу взяли. Ну, вони теж з нами там поїли. Ну, а горілку ми сказали, що не можна. Потім вони виїхали. Такі випадки були».

Місцеве населення у прифронтовій зоні

Дядя Вова про місцеве населення

«Ось таке ось, приходила бабуся, то її пацани називали. Бабуся десь молодша за мене, ну для пацанів бабуся. Вона привозила на тачці, завжди у неї стандарт був дві трилітрові пляшки з молоком, коштували вони 30 грн за пляшку. Щоб розуміли, там гроші, ми не знали, скільки воно коштує. Ось зарплата якась там прийшла, щось там є, премія, бо нам тоді не давали медалей. У нас, дякувати Богові, був хороший комбриг. І, якщо було все дуже добре, тобто ти пішов і повернувся, все тихо, і весь БК повний, коротше, все добре, то раз прилетіла премія одного разу тишком—нишком з його особистого фонду. Це було не так часто, але це було. Широ кажучи, взагалі не звертали уваги на це. Тому що ми до зарплати не прив'язувались. Отримали зарплату, скинулися, купили запчастини в місті, тому що техніка мала їздити, а ніхрена не було запчастин, тобто загалом вся зарплата йшла на це.

У нас під тією ж Курдюмівкою приїжджали дві старенькі й дідок. Вони нам привозили перепелині яйця, мабуть, хтось мав ферму. А потім: «Хлопці, що ви хочете, щось зробимо». Я їм замовив піріжки з горохом. Як зараз пам'ятаю. Вони привезли десь, їздили десь раз на тиждень, нечасто, 420 метрів від цих самих. Привезли піріжки з м'ясом. Я говорю: «З горохом привезли?». «Для вас привезли». Ось мені дають окремо: «Ось для вас спекли окремо». Я кажу: «Їжте все з м'ясом, я вам хрін дам». Ну, поділився, звичайно, але репетував, що не дам.

Смішні, звичайно, були Серьога, зі мною так виїшло, що ми попали в гніздо. Це точка висунута від блокпоста. Тобто якщо йдуть танки, то ми їм повинні або в бочину [стріляти], тобто ми прикривали наш блокпост, бочину, або в дупу, у нас була одна РПГ-ка. Ось таке. У сірій зоні, виходить, попереду паровоза. Копали так, щоби пройти туди. Чужі, та навіть свої не ходили, лише ті, хто міг це зробити. Пацани дзвонять, рація якась там була маленька: «Дядько Вова, тобі там передали гриби». «Зараз підійду». А там, щоб розуміли, чотири рейси на день було автобусних Москва — Донецьк, Київ — Донецьк, Київ — Горлівка, на секундочку, автобуси рейсові. Ми їх, звісно, намагалися заглядати. Такий випадок був. У нас не було жінок на блокпості,

а пацани молоді, заходять до автобуса. Я у віці, їм хочеться там з дівчатками потриндіти, як молодим. І виходить один, аж білий. Я говорю: «Що таке?». А вони знали, що якщо хтось випендриться, то я нахер покладу весь цей автобус і не буду заморочуватись. Вони для мене добриво, і пацанам спокійніше. Сказав, що сидить одна дівчинка, сказав приготувати паспорти. Підходить до неї, а їй за 20 [років]. Каже їй: «Паспорт». «У мене немає». А він так по-українськи розмовляв, коротше все нормально: «Як ви їдете без паспорта через лінію фронту?», а далі Майорськ (КПВВ), прикордонники ще стояли. Вона каже: «Мені немає 16-ти, я маю свідоцтво про народження». Простягає йому свідоцтво про народження. Справа в тому, що у свідоцтві про народження немає фотографії. Він каже: «Я дивлюся на свідоцтво про народження, я дивлюся, а в неї палець набитий». Була б жінка [військова на блокпості], немає проблем. Вивели, раз плечі подивилися, якщо є відбиток, нахер у куц розстріляли. А тут повний автобус, одні мужики брудні, смердючі, і ти виводиш дівчинку, яка каже, що їй немає 16-ти, автобус відправляеш далі. Ти можеш уявити цей базар? «Витягли гвалтувати», ну як по-іншому? І він каже: «Що робити?». «Відпускай». Звичайно, зв'язалися з прикордонниками, попередили, і всю цю дорогу дивилися, щоб цей автобус, щоб не було зупинки, якби була зупинка, то пішли б, звичайно. Знайшли б, що там було з ним далі, я не знаю. Тобто жінка [військова] тоді потрібна була б тоді [на блокпості], заради цього.

А з цим Серьогою цирк, ще й намети, поруч ліжка стояли, а там сховатися ніде, всі про всіх знають. Ти поруч спиш. А йому дружина весь час дзвонила «Що ти там робиш?», «Ось, усі мужики тут десь там працюють, шото господарство, діти». А він молодець, він каже: «Я під спідницею не ховатимуся». Коротше, сидимо ми в цьому гнізді, дзвонять: «Підійди». Я перед цим стояв на блокпосту, а там двічі на день їхав «Мерсик». Такий довгий мікроавтобус і возив сепарам печериці. А то він під'їжджав, і у вікно блок цигарок та пляшка горілки. Я сигарети забрав, а горілку, говорю, забери. Хлопці ображалися потім, пофіг. Я йому: «Давай відкривай, бо двічі на день їздиш». Пацани вже навіть документи його не показували. Одна й та сама морда, сто разів перевірний. Я говорю: «Розвантажуй». Ти ж розумієш,

що за цими ящиками все, що завгодно може бути. Він розвантажуює, а я дивлюся на його реакцію. А я дивлюся, нормальна реакція, він розуміє, що потім йому знову все це складати. Два ряди складав, дивлюся, що нормальна реакція, людини, яка незадоволена, але в той же час немає страху. Видно по людині, завантажує назад: «Вали, блін». Коротше, він їхав назад, я був «на гнізді» того ж дня. І, кажуть, він залишив кілька ящиків печериць «Передайте тому дідові з бородою», а в мене тоді величезна борода відросла. Все, у нас вночі служба, а вдень, у нас ось це була пательня — паяльна лампа, бо багаття розпалити не можна. У глибокому окопі там могли щось жерти приготувати, або в бліндажі. Маленький, три людини там, але дуже теплий, класний.

У мене фотографії є: бабусі передавали із церкви московського патріархату свічки. Освітлення ж не було, і ми свічки у стіни, ось це наше освітлення було. І, до речі, його не дуже було видно ззовні, нормально. І Серьога каже: «Так, дядько Вова, давайте щось їсти готувати». «Давай, що є?» «Сухпай». «Ну їх нафіг, там кашу якусь зваримо, нас троє, давай начистимо картоплю, давай посмажимо». Ось це ми начухали картоплю. Ось ці яйця перепелів, які ніхто, не їв. Тому, що це треба розуміти, хлопці з села, один каже: «Хочу яєць». «Ось купа, набий собі в чашку та бахні». «Ні, я хочу, як дома», тобто розбити його і випити. Ми всі зібралися, як це буде виглядати. Він це яйце пшик і весь у цьому яйці. Він уже, коли був у 10-ти яйцях, сказав: «Та ну його нафіг». Ну воно розвалюється в руках і весь у цьому яйці. Ці яйця нам передали: «Робіть з ними, що хочете». Ось такий кульок і ящик печериць. Картоплю начистили, пательню цю розпалили, і Серьога ось це помішує, а тут дзвонить його дружина, і знову ця стара картина: «Що ти там робиш?». «Ти точно хочеш знати, що я там роблю, ось в цю хвилину?». «Так». «Я смажу картоплю з шампінйонами та яйцями перепелів». І хвилин на 5 в тому кінці тиша, вона офігіла, потім сміялись. І потім із Серьогою, коли зідзвонюємося: «Все в порядку, все добре, живий». Повернувся додому, перейшов у чисту розвідку, сильно він хотів туди, він домовився з пацанами, він взагалі не п'є. Каже: «Не зрозумів, куди потрапив, два місяці взагалі не розумів куди потрапив, бухав». «Ти бухав?». «Взагалі очі не розплющував, просто пив, а потім повна зав'язка, сім'я, господар-

ство, будинок, дружина не натішиться, все гаразд, ніяких [проблем]». Тобто йому треба було переключитися. І дуже багатьом, хто був на нулях. Я говорю про першу-третю, частково четверту хвилю. Це 2014—15-й роки, коли була реально дупа, бо зараз окопна війна, нічого, звичайно, в ній хорошого нема, але це інша війна, а в нас виходило інше. І дуже багато хто, і зараз я знаю, що люди не відійшли. Особливо, якщо приїжджаєш у відпустку, ну положе-но там на 10 днів відпускати, ніхто ж 10 днів не був. Добре, якщо 5 днів тобі дадуть, нормально. І ось, коли ти приїжджаєш і заходиш у місто, ти там помився перед цим, форму виправ, хлопці нову форму залишали для того, щоб додому можна було в чомусь. Бо те, в чому ми там ходимо, тут не можна в тому з'являтися. Йдуть і бачать кафе, бухають там дівчатка, музика, і для багатьох — це шок. Мені пощастило, виходить, я приїхав, їхав тоді до дружини. Як зараз пам'ятаю, подивився на цей «Паладіум»²¹. Так мене перекошило, звичайно, а далі, там, де зупинка «18—го» [трамваю], там матусі з малявками, вони кричать, бігають щось і я зрозумів, нахера ми там. Діти. Мамочки там переважно «вата»²², 90%. А ось ці малявки, щоб вони могли бігати, кричати. І після цього я по-іншому став дивитися на цю всю фігню, можливо. Тобто я знав, що тут валом сепарів, цієї всієї херні, але я побачив ціль у цій усій війні, і мене попустило. Я вже після цього міг розмовляти навіть із сепарами [в Одесі]. Я не припиняв дивитися на них, як на добриво, але я став розуміти, нащо ми там. Це важливо.

Спілкувалися з місцевими, але вони «Як ви ставитесь до цієї війни?». «Ми за мир». Все більше з них нічого не витягнеш. Вони боялися, дуже боялися, це було видно. Було видно, що в них найголовніше — це гроші. У багатьох у наших теж, але ті, для яких гроші, вони намагалися здригнутися з «нулів», з передків у будь-який спосіб. А так, щоб із упоротими [розмовляти], то не виходило».

Кілар Юрій про місцеве населення

«Їхали конкретно на огневу позицію нашу закриту. Вона в посадке. І назустріч їде тракторіст і махає нам руками, щоб ми туди не їхали. Да, місцевий.

²¹ Нічний клуб в Одесі.

²² Проросійськи налаштовані люди.

Потом уже говорили: «А звідки тракторіст знає?». Навіть не те, що він там бачить, може якийсь родич там, на тої стороні [воює проти України]. А цей каже: «Ти виїжджаєш?». «Да, ось, наприклад, орати буду, чи там добриво буду розкидувати по полю». «Не їдь». Чи то подзвонив: «Ти де?». «В полі» «Тікай!», і він сам тікає і нам показує. Ну, командір дає розворот, два орудія і КШМ—ка²³ розвертається. Тільки починаєм від'їжджати — 20 снарядів «Града» в том место попали.

Один раз ми під'їхали, це вже літом було, 2015-й рік, Катеринівка, по-моєму, село. Ми під'їхали на КШМ-ці ближче до села. Їхали я, як командир, зам командира, ми пішли трошки купити цигарки, водички. Я не пив на фронті, після того обстрілу я сказав «Всьо». Ні грама, навіть і пива не пив, а хлопці трошки собі дозволяли. Це нормальне явище, я тут не осуждаю людей. Саме головне, щоб «в сільку», як то кажуть, не напивались. Стоїмо, я скупився собі, а хлопці ще скупляються. Я виходю з того магазину. Дивлюсь, під'їжджає юрба така, на роверах діти ці місцеві, маечки з тризубом, розмовляють українською, у мене аж серце заспівало. Серце заспівало! Всі місцеві, у всякому випадку багато місцевих, особливо в маленьких населених пунктах. Ти з ними починаєш українською розмовляти, переходять на українську чисту, проблем нема.

Будемо так казати, не возмуцались, але такі колючі погляди були [серед невдоволених присутності українських військових]. У нас зброя, возмуцатись... Іди знай, як відреагуємо, візьмемо і здамо у військову комендатуру, а там хай розбираються з тобою. Всьо, ми мали такі повноваження, затримати, викликати військову прокуратуру і здати. А там вже твоя доля не знаю, яка буде. Може випустять, може і не випустять.

Ми так одного деда зловили у лісочку. Да. Пішли, кажу: «Костя пішли, купим собі кави, чаю, таке, цигарки». А лісочок коло села. Пішли собі, всьо, так щоб солдати не бачили, ми взяли собі по пляшці пива. Я кажу: «Давай там в лісочку, поки тихенько, до наших постів, сядемо вип'єм, так щоб солдати не цей». Ну захотілось пива випити. Взяли собі

²³ Командно-штабна машина (КШМ) — бойова машина на бронетанковій або автомобільній базі, яка призначена для забезпечення радіозв'язку та управління у тактичній ланці сухопутних військ.

по пляшці пива, сидимо собі. Чую, хтось іде, ага, я кажу: «Стой». Дивлюсь, дед. «Ти що тут робиш?». «Я лісапед шукаю». «Який лісапед в лісі?». «Та не, це наша земля». «Яка твоя земля?». «Та ми тут самі розберемось». «Що ти сам розберешся?» .»Ну от как нам жить». «Як ти будеш розбиратися? Ти у мене спитав?». «От ми тут за расею». «Ти у мене спитав? Твоє. Це і моє!». Ну і я його взяв, кажу: «Костя, ти ідеш попереду, а я з-заді». Ну і стволем йому по спині, легенько, не бив дєда. Виводю його з лісочку. І говорю Кості: «Давай його віддамо зараз нашим разведчікам». А Костя...хоча і досвідчений, військовий: «Та не, та давай його відпустим». І всьо. Ну і відпустили, і получили ночью, лісапед він шукав. Я, коли з госпітала вийшов, кажу: «Костя, ну що? Добреньким був?». А на другий [день після обстрілу], я вже був в Дніпрі через день. І в Дніпро приїжджають «Швидкі допомоги», в Дніпровський госпіталь військовий. Виводять туди наших хлопців, з нашого батальйону, на катаках, обмотані в крові всі, но живі. Поранені страшенно, посічені страшенно. Я підходю там до одного хлопця, він такий перев'язаний: «Дайте мені цигарку». Я даю йому цигарку: «Хто ти, що ти?». «28-ма, там от, Єлізаветовка». «Шо там?». «Та вони нас там накрили, чьотко, побили». Спалили бензовоз, спалили Беху [БМП], розбили бліндажі. Хорошо, що ми вже після того першого обстрілу, що всі танкісти. Ми всі роз'їхались, там залишились тільки разведчіки, скажемо так. Тобто вони били практично, вони з розрахунку били: і арта, і танки, і всьо, снаряди. А ми буквально як тільки закінчився обстріл, всі по машинах і по посадках, бо в одному месте стояли. Так тоже не можна було робити, десять днів. Українська армія вчилась кров'ю, вчилась на крові, на своєї ж воювати.

Бойове побратимство

Дядя Вова

«Ну, там взагалі по-іншому. Тобто, коли ми на виході, або коли на нулях, як тобі сказати, як брати, братики. Коли в наметах, ну, мужики, ну ті, хто був на бойових і ті, хто сидів, хоча теж сказати, що вони не воювали — дурість. У нас був, я потім дізнався, що мусор, не афішував, возив воду. Ось чи воював він чи ні? А коли ми лишилися без води, я зрозумів. Хлопці, які возили снаряди. Ну снаряди у нас пе-

реважно міни, виходить наші возили. От чи воювали вони чи ні? У нас наказ був видати по дві гранати, а я такий весь козирний. «Наказ по дві гранати». «Які гранати?». Я дав дві РГД-ки²⁴ та дві Ф-ки²⁵. Одна наступальна, одна оборонна. І один ходив, водила за мною: «Дядьку Вово, дай гранати, дай гранат». Коротше, давав я йому цих гранат, а потім наказ був кожному намету поставити по два ящики гранат: одну закриту, другу відкриту. І навіть банка із запалами відкрита була вже, тобто вихопив, вкрутив і вона готова була. Тобто вона там стояла, ми її використовували, як підставку, дошки, зверху стіл. Тобто скинув все і гранати перед тобою. «Дядько Вова, те, що ти мені дав, прийми назад». «Ти мені мізки копаєш, то дай, то прийми, нафіг цей цирк». «Вони важкі». «Так ти ж водила, тобі ж їх не носити, ти їх поклав у кабіні і вони з тобою їздять». «Дядько Вова, у мене позаду 9 тонн ПМ-ок, протитанкових мін, мені однієї РГД-шки вистачить, я вихопив, ззаду кинув, мені й бігти нікуди не треба, мені одна треба, я собі залишу. То чи воював він чи ні?»

З багатьма так [підтримую контакт], хоча ми й у різних партіях. Розумієш, усі ніби виконували свою роботу. По-різному виконували, і люди різні, і світогляд різний. Я підтримую зі старшиною там своїм, старшиною роти, з яким колись ми були в оточенні і він вів до нас колони на допомогу. Їх попалили, але він зберіг людей, він за «Батьківщину», розумієш. І я розумів, що це жлобство, але те, що він зробив там, зберіг людей, з величезною повагою. Підтримую, але боюся, чесно кажучи, їхати до нього. Коротше, те, що я там полкану зарядив у харю, він підставив моїх хлопців. Коротше, на смерть послав...».

Кілар Юрій

«Було таке, що і хлопці починали сваритись один з одним. В одному екіпажі. Всьо, той заряджаючий з ґрунту, цей заряджаючий в башні, і один від одного залежить. І той тягає снаряди, і цей тягає снаряди.

²⁴ Ручна граната РГД-5 — протипіхотна уламкова ручна граната дистанційної дії, наступального типу. Основне призначення гранати РГД-5 — ураження особового складу супротивника уламками корпусу.

²⁵ Ручна осколкова граната Ф-1 — ручна граната дистанційної дії, призначена для ураження живої сили противника в оборонному бою. Кидати гранату можна з різних положень і лише з-за укриття, з бронетранспортера або танку.

Іл. 19. «Друг», вересень 2015 рік (фото Кілара Юрія)

Іл. 20. «Червоно-чорні прапори хлопці берегли для деокупації Донецька. На жаль, деокупацію Донецька не пощастило здійснити», вересень 2015 рік (фото Кілара Юрія)

І вони починають дратися, сваритися, скажемо так. Щось той сказав, буркнув не так. І тут от дивися, тільки вони пішли, набуцькали один одного, так, по—хлопчачи, хто сильніший, скажемо так. В таких випадках ми старались так екіпажі робити, щоб вони дружили один з одним. А цей і екіпаж нормальний і всьо, щось той буркнув не то. (Іл. 19).

Не, ти розумієш, там нерви. Війна є війна. Це ж не то, що професійні військові. Стрессова ситуація, люди переживають, вони не звикли до війни до такої, до всього. Не звикли такий час знаходитись, і

починають нерви десь здавати. Але! Буквально на наступний день починають нас обстрілювати. Ми отримуємо завдання «Атвєточка» і понєслась. І ці двоє в обнімочку, вони ж один одному снаряди тягають. Вони ж важкі страшенно, і той здоровий бик такий, і цей здоровий. Потім обнімуться, чуть не в обнімку сплять. Там же ж кожна людина приходиться зі своїм его, і людина ж то немаленька, не юна. Там, по-моєму самий юний у нас 25 [років] йому було, чи скільки, можливо 23. Він відслужив в армії строкову і його прислали буквально через пару років після армії, бо він якраз механік-водитель і тільки-тільки навчений. А так всі були десь від 35-ти і от я був майже самим старим [53 роки]. Це один був старший за мене, рецидивіст. Так, три ходки в тюрюгу. Так і ми питаємо «чого?» [пішов воювати]. «А тут на Україну напали, я хочу подивитися, витримаю я, чи ні». (Іл. 20).

Перші півроку [після демобілізації] часто дзвонили ми один одному, хто як влаштувався. Потім воно потихеньку уходить, зараз дуже рідко дзвонимо. Я от пробивав землю, пробив по 12 соток під садівництво. То, що нам пообіцяли, що дадуть, це вигризати треба. Мета була мені, я собі хтів землю, але хлопці мені допомогли, всьо. Хлопці допомагали, десь там приходили до голови землі обласної, як там, кадастрова, чи що там. Я кажу: «Хлопці, пішли, масовку мені там зробіте». Короче пробрили землю, чоловік 20 чи 30 получило. Мої хлопці, «свободівці», з моєї батареї, получили чоловік 8, а то решту ще наші хлопці атошники получили. Підтримували один одного.

От мій замполіт «бєлочку» схватив. Він і так був на фронті «з бєлочкою». Алкоголік, біля гарячка, чи шо, як там воно називається. А тут мені два роки тому, чи три роки тому дзвонять...вже так багато часу пройшло. «Ви такий-то і такий-то?». «Да». «Це ми з лікарні дзвонимо, тут у нас, ми взяли його телефон, він не може зрозуміти, хто він і шо, тут ваш номер. Ви хто йому?». «Ви дзвоните з номера мого замполіта». Мені прийшлося сказати, як його звати, ясна річ, що я поїхав туду, а у нас тут в Чорноморську є психіатр, чи шо. Їй самий би полікуватись, така сепарша білобриса, і вона така значить: «Всьо, ми його додому відпускаєм», а він такий невменяемий, скажем так. Я кажу: «Що ж ти робиш? От він на 9-му поверсі живе, один в квартирі. В такому состо-

янії, що він може зробити? Він може викинутись з вікна. Мало того, його жінка викинулася з вікна». Ти розумієш його посил? Ти візьмеш на себе, що він в такому состоянні візьме і вистрибне зараз з вікна? Кажу: «Давай лікуй! Не випишуй його в такому состоянні, а лікуй». «Мені шо його, в дурку відправити туди на Слободку [район в Одесі]?». «Якщо треба, значить хай там пройде курс, всьо, направляй». «Алкоголіки!». «Не тобі судити. Він, да, алкоголік, але не тобі його судити, якщо б не такі алкоголіки, ми б війну не виграли», бо ми б не вийшли тоді, ми б не змогли сформувати ці підрозділи. І тому я ціную навіть алкоголіка, бо в 2014-му році він закрив своєю особистістю якусь посаду, а якщо підрозділ не укомплектований, то по закону не мають право його в бойові дії направляти. От тобі якісна допомога. Ми самі вирішуєм свої питання, волонтерські там всьо, помагаєм. Вони допомагають державі, але ж вони не можуть собою закрити державу. От чому цей волонтерський рух спочатку був потужним, а потім почав загасати, бо у людей вже не вистачило грошей. У людей вже не вистачило енергії, внутрішнього ресурсу, фінансового ресурсу. Цим має займатися держава. Нема такої програми, яка б допомагала після повернення з війни, як в тих самих американців. У американців теж є свої проблеми. Там у людини, яка пройшла війну, грубо кажучи, на голову якої снаряди падали, і вона сама тоже убивала ворога, це треба мати, я тобі скажу, потужну нервову систему. Це професійна підготовка, психологічна, але ж, ще раз кажу, хто... Ми получили в 2014-му році просто розвалену армію. Її методично цілеспрямовано просто розвалювали, спеціально, а самі [росіяни] готувалися, тому у нас ні рацій не було, ні безпілотників не було, зброя була фактично не готова до бою.

Місцеве населення почало там бузити і заборонили нашим хлопцям зі зброєю виходити в село до крамниці. І от тоді почались випадки. І тоді сепарня зі зброєю почали викрадати наших хлопців. Ну ти ж без зброї, зайшов в магазин, виходиш з магазину, а сепарня в штатському тебе круте, пістолет, чи шо там. Доктора нашого, Дока викрали, я вже був у госпіталі тоді. Я точно не пам'ятаю. Він ще ногу мою оглядав, коли то трапилось. Високий такий, молодий, молодший за мене, може років 40. Не знаю, мені сказали, що його викрали, а що далі з ним сталося, я не знаю. Але от на останньому марші [на

Іл. 21. Красногорівка, березень 2015 рік (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

День Незалежності в Києві], ми ж паради тепер не проводимо, тільки марші, ми там в парку Шевченка стояли. Ми з Чорноморська, хтось з Ізмаїла приїхав, ну 28-ма бригада, зібралось там чоловік 40 наших знайомих. А тут підходять двоє таких хороших, таких міцних два мужичка, кажуть: «Хлопці, ви де?». «Ми 28-ма». «Так і ми 28-ма, а ви звідки?». «Ми з розвідки». А розвідка це взагалі цікава штука. «А ви звідки?». «Ми 5-та батарея». «О, то це ви!». Я такий, думаю спитаю, який ти розвідник, мені ж тоже цікаво: «От така-то і така координата, тоді-то і тоді, що це було?». І от починаю його питати, він знає, каже: «Докучаєвськ, на трасу колону били ми, а мені цікаво координата 200 метрів від села, якась хатинка стоїть». Я не рахував, у нас волонтери в кожному батарею дали планшет, була така волонтерська організація «Армія SOS». Вони з Одеси. Це одесити, вони загрузили туди програму, підрахували. Там програма наводки озброєння, загрузаєш туди дані ісходні. Вітер, тиск, висоту, всі свої дані загрузаєш, там температура повітря. І всьо, тобі та програма по кожному озброєнню видає доворот і приціл. А мої завдання, поки командир озброєння рахує. Я зампотех, маю подивитися на карті цю координату і сказати йому характерістіку цілі. Тому я приймав участь і бачив по карті, що це таке. І був цікавий такий момент, і він [розвідник] каже: «А це домік, коли викрали нашого Дока, і ми їм помстились за Дока».

Ліхоткін В'ячеслав (Іл. 21, 22)

«Ось тільки на війні воно є [побратимство]. Ну можна сказати, що з однієї тарілки їси, разом воюєш, спину прикриваєш і там стає вже така дружба, що тут такого немає, як там. Ну, зазвичай на прапорах усі підписувалися. Волонтери привозили.

Іл. 22. Донецький аеропорт, листопад-грудень 2014 року (фото Ліхоткіна В'ячеслава)

Усі хлопці підписувалися, кожен складав прапор і в рюкзаку носив. Побажання різні [писали на прапорах один одному]. «На довгу пам'ять». Серед побратимів були представники інших національностей. Ну, ось я громадянин росії. І чеченці є, росіян також дуже багато. Вони всі добровільно пішли захищати Україну».

Алієв Фахраддін

«Були [побратими]. І такі стосунки були, коли з людиною розмовляли, тоді вже хоч якась думка злагоджувалася. І я їх називав «брат». Я їх називав братами, і вони мене називали братом. Ну, були такі, що прийшли, розповідали, що, правда, вони свої функції виконували. Але були такі випадки, коли говорили: «Навіщо ця війна? Я ж із братами воюю». Я їх [росіян] братами не вважаю. Брат на брата зброєю не йде. Якщо він, твій брат, узяв зброю та пішов на тебе. То я таких людей намагався переконати, якщо людина доросла, то не розумію, як їх переконати, то в неї склалася така думка. І якщо ми називаємо один одного «братом», то значить за цим словом треба стояти. І не те, що «брат», буває на вулиці, проходять дуже багато і хтось каже: «Брате, у тебе є сірник?», то який я тобі брат? Або: «Брате, пригости мене сигаретою». Або який ти мені брат, я не знаю тебе, і ти мене не знаєш. А армія це, як сито, ми че-

рез фільтр проходимо. Ось така війна, що ми через сито проходимо. Кожен там своїх однодумців знаходить. Але, все одно, у будь-якому разі свої функції виконують.

Особисто мій подарунок для мене. Те, що змогли вистояти цю війну. І сьогодні є хлопці, які там стоять. Особисто для мене, найкращий подарунок буде, якщо всі з перемогою живими та здоровим повернуться. І це буде найбільший подарунок. І наша найбільша мрія — це пройтися Донецьком парадом і тоді, справді, цей подарунок відчуємо. А зараз ще триває війна, і люди гинуть.

Ну, прапори приносили [побратими один одному] і цивільні, коли в місто виїжджали в магазин за цигарками. Там також є люди цивільні, які нас поважали. А були й такі люди, котрі на нас косо дивилися. Ну, підписували прапор, і потім думали, що вдома чи школі подарує. У мене теж удома прапор є. Ну здебільшого дітям писали. Бо думали, що у школі буде. Особисто я завжди писав: «Переможемо разом з вами!». І діти теж надихалися. Навіть, коли телефоном із побратимом, з дитиною розмовляли. Він каже мені: «Тримай». І я дитині говорю: «Перемога за нами, разом з тобою переможемо!». І діти радіють, що їх батько там. Мій син у школі розповідав, що я там. Хтось казав, що мене там уб'ють, хтось казав йому, що я герой. Щоправда нам до героя далеко. Ми не герої. Кожен чоловік, кожен сім'янин та громадянин України завдячує Україні. Треба розповідати людям. Я не можу говорити з людьми, котрі не знають, що тут в Україні війна».

Повернення додому, плани на майбутнє

Дядя Вова

«У мене виходить, коли вдруге мене комісували, прийхав у частину, пробув там буквально дні три, поки показав документи, поки здав усе. Бо я зам по рушниці, мені ще треба передати всі документи по всій зброї, що в нас була. Додому їхав, знав, що на мене чекає. Щоправда, у нас шпиталь не те, що Харківський. Наприклад, дружина живе на проспекті Шевченка, я лежу в шпиталі і для того, щоб сходити додому під душ помитися, мені доводилося писати рапорт «Прошу мене на дві години відпустити зі шпиталю». Тобто у шпиталі реально, як офіцер, а солдатів взагалі не випускають. Але як офіцер я міг

вийти через дорогу до магазину «Таврія» для того, щоби зняти гроші або купити щось там. У шпиталі теж все специфічно. Прийшов до мене Арест, по формі, по парадній, з усіма регаліями. Його там як побачили, ну ми обнялися. Наступного дня нас вигнали з палати, зібрали всю білизну, а у нас у шпиталі вийшло дві палати, нові палати, нові простирадла, нові наволочки, нову ковдру. Я потім дзвоню: «Арест, ти щось казав?». «Ні, нічого не казав». «Ну ти там шорох навів». (Іл. 23).

Значить мені, ну я був удома, мені зателефонували, щоб я приїхав і мене відрахували зі списку частини 19 травня [2015 рік]. Але я цього не знав, тобто мені зателефонували, що приїдь, я приїхав у червні 2015-го року і тоді отримав усі документи.

Яке майбутнє, мені 64 роки. Моє майбутнє зробити так, щоб мої онуки могли приїхати до мене [в Одесу]».

Кілар Юрій про демобілізацію та готовність за потреби знову стати на захист держави

«Виїжджали ми вже не в повному складі, виїжджали тоді, коли вже молоді прийшли і досвідчені механіки-водітелі і офіцери. Ми практично вже виїжджали неповним комплектом, бо вже багато наших хлопців демобілізували походу. Вже до огневої приїжджала машина і грузились. Ми з ними прощались і вони вже їхали додому, а ми ще залишались. Офіцери і молоді, ми залишались, ми з ними залишались. Ми з ними до останнього пройшли знову на Ширлан, поставили машини, всьо, і вже тоді. Прапори [підписували один одному]. Це було перед виїздом, це нам волонтери передали через СБУ-шників чергову передачу і там в той передачі були прапори. Маленькі прапори кожному нашили і кожному дісталось по прапору. Я не підписував. Хлопці підписували один одному. Хто бажав, от він тобі підносив прапор. Я ставив знак сонячний. А писав «Слава Україні!» або «Героям Слава!». Привіз додому [свій прапор з підписом], тут лежить. На пам'ять. Так. Вже наші танкісти виїхали, міномьотчікі виїхали, поміняли їх оці 14-та бригада, а ми в самий останній момент. Чого, бо ми тримали. Якщо не дай Господь, нападуть на 14-ту, а вони ще по місцевості не дуже добре орієнтуються. А ми, як гармаші, якщо нападають на наші блокпости, то нам дають цілі і ми їх починаємо знищувати. Коли артилерія почи-

Іл. 23. «Після розвантаження з ешелона, вишикувались в колону, і почали рух на Ширлан», жовтень 2015 (фото Кілара Юрія)

Іл. 24. Мурал з портретом Малофєєва Володимира в Одесі. URL: <https://usionline.com/v-odesse-prostjatsja-s-veteranom-djadej-vovoj/>

нає працювати, наша піхота починає сидати в бліндаж, починає курити і пити каву і анекдоти розказувати один одному. Коли гармаші працюють, від воєра залишаються одні шматки. (Іл. 24).

Не бажання [повернутись на фронт], а є обов'язок, священний обов'язок знову захистити, якщо це буде потрібно. Просто приймати участь в той війні, яка зараз, ну якби сидіти зараз просто в окопах я... Ми в 2014-му році, у нас в кожному, у кожного командіра орудія був червоно-чорний прапор і жовто-блакитний прапор. І червоно-чорний прапор, всі сказали: «Ми його виставимо, коли в Донецьк будемо заходити». Ну а війна йде вже 8-й рік, тому... ну от тут же недавно москалі вирішили побрязати железяками своїми, от. Ми созвонились з хлопцями: «Хлопці, як?» «Та нормально, тільки свисне, ми всі прийдем». Всьо. Я не військова людина, я інженер-кріогенщик, і у мені після 10-го класу директор школи, він же вів у нас історію. Він мені пропонував про-

теже в Київське вище воєнно-політичне училище [Київське вище військово-морське політичне училище], воєнно-морське, воно так було. Я міг свobodно туди поступити, і по знанням, і я спортсмен був. В мене чомусь бажання надіти форму і ходити в ній все життя не було (сміється). Я не військова людина».

Ліхоткін В'ячеслав про демобілізацію та повернення додому

«Так, ми ще кілька днів з ними [молодими бійцями перед демобілізацією] були, вчили, показували. Показували, де розтяжки стоять, де можна ходити, де не можна ходити. Ми ці кілька днів передавали їм свій досвід. Також нас і в аеропорту змінювали. Ми ще добу залишалися із цими хлопцями, які нас замінили. Тому, що повністю показували, де що та як. Розповідали, показували, аби вони знали.

Коли приїхали до Миколаєва, то купа людей із квітами. Добре зустрічали. 79-й це Миколаївська бригада. І ось, коли ми їхали в АТО, то там півміста зібралось нас проводити, дуже багато людей було. І коли з АТО їхали, теж зустрічали багато людей, це було о 3-й або близько 4-ї ранку.

Так, звичайно [ставлення оточення змінилося до воїна]. Але чомусь мені всіх хочеться вбити, особливо уряд. Тому, що ми прийшли коли, ми вже нікому нафіг не потрібні. Потрібні були, коли там [на фронті] було м'ясо. Воно так є, приховувати навіть не треба. Ось пацани поприїжджали, рук нема, ніг нема. Все, а держава забула про них, а хоч обіцяли і протези, і все буде добре. Ну, а наприкінці де воно все? Ну, це люди, волонтери купують протези, а держава нічого не бачить».

Алієв Фахрадін про демобілізацію та повернення додому

«Ні, молодими [нових бійців, які мали замінити воїнів перед демобілізацією] їх не називали. Ну, «нові». А що їм невідомо, то ми їм допомагали, вони питали, і ми їх навчали, вони швидко вчилися та хапали. Те, що на полігоні їх навчали, — це одне, а на фронті — зовсім інше. І вони раділи, коли стріляли. Бачили, що вони можуть, і у них виходить. Молодці хлопці були. Все правильно і чітко робили.

А, коли вони прийшли, то вважається, що вони на полігоні багато стріляли. Вони швидко вчилися.

Один-два рази пояснювали, і вони вже все зрозуміли. Потім нас зібрали назад полігон. Наша бригада вийшла, на місце прийшла інша бригада. Ми на полігоні побули, там набрали людей і нас відпустили тоді.

У кого як [мінялося ставлення оточення]. Багато людей нормально, ще краще почали ставитись, а є люди — сепаратисти, вони сидять дивляться російські фільми, їхню пропаганду слухають.

Зустрічати — добре зустрічали [сім'я], а відпускати не хотіли. Бо нудьгували та боялися».

Таким чином Революція Гідності, події 2 травня 2014 року в Одесі, російсько-українська війна стала точкою неповернення для багатьох українців Одещини. Цей період чітко поділив людей на «свій» — «чужий», де «свій» — українець, який шанує українські традиції, звичаї, незалежність, а «чужий» — проросійськи налаштований мешканець міста або області, який є інструментом в руках російської пропаганди, відстоює ідею відокремлення Одеси від України, шанує російські традиції, звичаї на українських теренах.

Історії воїнів з Одещини є унікальними та важливими для розуміння особливості ментальності населення Півдня України. Ці розповіді розставляють всі крапки над «і» у намаганнях розповсюдити міфи про Одесу та регіон як осередок «русского мира». Українці в Одеській області та Одесі ніколи не відокремлювали себе від всієї території країни. Так, Одеса по-своєму унікальна та колоритна, так само як Львів, Харків, Київ. Важливо цінувати особливість кожного регіону в контексті єдиної країни, єдиної нації. Бути українцем — це не привілей від народження, це те, що здобувається роками, діями, вчинками. Навколо ідеї відстоювання незалежності України об'єдналися представники різних етнічних груп, які є громадянами країни, а також іноземці, які виявили бажання боротися з українцями пліч-о-пліч проти російської навали. Це стосується не тільки Одеського регіону, Півдня країни. У Закарпатській області до оборони України долучилися українці з угорським корінням, у Львівській області долучилися українці польського походження. Цей список можна продовжувати. Головне — не відмінність регіонів, а те, що об'єднує їхніх мешканців, а саме любов до своєї землі, на якій наро-

дився, виріс, на якій створив свою сім'ю, та на якій будеш свої майбутні плани. Фактично таку модель об'єднання навколо національної ідеї можна порівняти із США. Американці зі Штатів є вихідцями з різних країн, мають різне етнічне походження, але вони об'єднані навколо ідеї винятковості американського народу, американської мрії. Ця політика зробила країну економічно, культурно сильною, а їхня армія вважається найсильнішою у світі.

Російська влада протягом десятиліть намагалась вкоренити сепаратистські настрої на Півдні та Сході України методами пропаганди через ЗМІ, телебачення, наративи своїх політиків і проросійськи налаштованих політиків в Україні. Українці Одещини від початку Революції Гідності й по сьогодні показують своє тверде рішення дистанціюватися від російської культури та ідеї «руського міру». Це проявляється як у виявленні бажання місцевих захищати свою країну зі зброєю в руках, так і в боротьбі на місці із маркерами «руського міра» та російського імперіалізму: перейменування вуличок, названих на честь діячів радянської та імперської влади, військової верхівки, знесення пам'ятників та пам'ятних табличок цим діячам. Шанування пам'яті загарбникам, які брали активну участь у нищенні української ідентичності, культурної спадщини, українських звичаїв, а тим більше — фізичному винищенні українського народу (щонайменше три Голодомори найбільше вразили саме Південь України) є неприпустиме в часи національного спротиву російській окупації в ході загарбницької війни.

Сьогодні долі воїнів, чиї історії висвітлені в цій статті, склалися по-різному. Володимир Малофєєв після демобілізації у 2015 р. активно займався громадською діяльністю та патріотичним вихованням молоді в Одесі. Він був наставником у військово-патріотичній грі «Сокіл Джура», де навчав молодь військовій справі. 21 лютого 2021 р. «дядя Вова» помер внаслідок важкого захворювання. Останні дні свого життя він прожив у колі друзів. Кілар Юрій після демобілізації у 2015 р. повернувся до мирного життя, відновив свою підприємницьку діяльність з виготовлення зарядних приладів для автомобілів. З початком повномасштабної війни росії проти України, знов доєднався до збройної боротьби із російськими загарбниками. 26 лютого 2022 р. вже був у складі своєї рідної 28-ї ОМБр імені Лицарів Зи-

мового Походу в ремроті. Брав участь у стримуванні та відбитті ворога в районі Коблево та Вознесенська в перші тижні повномасштабної війни, згодом займався ремонтом військової техніки. Демобілізувався у вересні 2022 р. по досягненню граничного віку (60 років). Фахраддин Алєєв після демобілізації у 2015 р. повернувся до мирного життя, до сім'ї, до своєї роботи кухарем, де готував азербайджанські страви. З початком повномасштабної війни росії проти України, знов доєднався до збройної боротьби із російськими загарбниками. 26 лютого 2022 р. вже був у складі своєї рідної 28-ї ОМБр імені Лицарів Зимового Походу. Демобілізувався в липні 2022 р. по досягненні граничного віку (60 років). В'ячеслав Ліхоткін після демобілізації у 2015 р., невдовзі підписав контракт з Збройними Силами України. З початком повномасштабної війни охороняє українське небо Одещини від російських ракет та винищувачів у Військах протиповітряної оборони ЗСУ.

Історії цих воїнів для мене є важливими з особистих міркувань. Кілар Юрій — мій батько, а Дядя Вова, Фахрад та В'ячеслав — його побратими. Їх об'єднала ще до війни «Свобода» — політична партія, яка була в Одесі до 2014 р. чи не єдиним осередком, де можна було знайти однодумців, які люблять свою країну і не хочуть її віддавати на розшматування представникам «руського міра». Війна їх назавжди пов'язала у міцній дружбі.

*Світлій пам'яті Дяді Вови,
корінного та колоритного одесита,
з унікальним почуттям гумору,
вірного сина України та захисника
українського народу. Вічна слава Герою!*

1. Архів Інституту народознавства НАН України. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 829: Польові етнографічні матеріали до теми «Воїн в етнокультурній традиції українців: суспільний статус і стереотипи сприйняття» зафіксовані Кілар Анастасією Юрївною 24—27 січня 2016 р. в м. Чорноморськ Одеської області. 22 арк.

REFERENCES

Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. F. 1. Op. 2. Unit coll. 829: Field ethnographic materials on the topic «Warrior in the ethno-cultural tradition of Ukrainians: social status and stereotypes of perception» were recorded by Kilar Anastasia Yurivna on January 24—27, 2016 in the city of Chornomorsk, Odesa region [in Ukrainian].